

Göçebe Dergisi

Haziran 2020 Sayı 2

Fikir, Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi

İmtiyaz Sahibi
Gökçe Yükselen PELER

Genel Yayın Yönetmeni
Saffet Alp YILMAZ

Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı
Birkan UZUNOĞLU

Yazı İşleri ve Teknik Tasarım
İrfan TIRYAKI

Yayın Kurulu
Beytullah KOCABAŞ
Hilal ÇAĞLAR
Muhammed Burak GÜNERİ
Serkan YÜKSEL
Sırrı YUMUK
Tuğçe Burcu DEMİR

Sosyal Medya
Latife ARTUÇ

İletişim

Adres: Salih Kayasal Sok. Levent APT. No: 6 / 5.

Girne / KKTC

Tel: +90 507 041 54 09

E-posta: gocebedergi@gmail.com

İki Aylık, Fikir Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi

ÖNSÖZ

2. Sayımızı Sunarken

Göçebe Dergisi olarak uzun bir aradan sonra, e-dergi formatıyla yayım hayatımıza yeniden başlamış bulunmaktayız. Türklerin dünyasına yeni bir nefes getirmesini amaçladığımız dergimizin ikinci sayısıyla karşınıza çıkmamın sevinci içerisindeyiz. “Su uçar yazı kalır” atalar sözünün ilham verdiği duygu ve düşüncelerle yeniden çıktığımız bu yolda, karıncanın bütün niyetlerini kendimize şiar edindik. Karıncanın tarafını belli ettiği gibi biz de tarafgiriz. Biz “Türk Dünyası”nın tarafındayız ve bu dünyanın aydınlanmasına giden yolda “karınca karıncıca” yürümek azmindeyiz. Takatimizin el verdiği sürece de bu azmi devam ettirmek niyetindeyiz. Elbette bu yoldaki takatimizin uzun soluklu olabilmesi siz okurlarımızın desteğine bağlıdır.

Bir okul olarak telakki ettiğimiz Göçebe Dergisi’nde, bir taraftan Türklerin dünyası konusunda engin tecrübelerle sahip olan çok kıymetli hocalarımızın yazılarına yer verilirken diğer taraftan bu hocalarımızın ışığından feyz alarak kalem kuşanmaya cesaret eden gençlerin yazılarına yer verilecektir. Bu düsturla ortaya çıkan Göçebe Dergisi’nin ikinci sayısı, e-dergi olarak ilk sayısı, altı bölümden oluşmaktadır. Edebi Yazılar bölümünde “Cengiz AYTMATOV Üzerine”, “Kronik Acılar”, “Yazar, Asker ve Öğretmen: Ömer Seyfettin” adlı yazılar ile “Bulduk”, “Dağlar”, “İnsan” ve “Gönül” adlı şiirler; Türk Halk Bilimi bölümünde “Halk Arasında Su ile İlgili İnanışlar ve Unutulmaya Yüz Tutmuş Bir Gelenek: “Okuntu” Geleneği adlı yazılar; Düşünce Yazıları bölümünde “Osmanlı Modernleşmesinde Başarısız Bir Hamle: Enver Paşa Yazısı”, “Barbar Türkler (!)” ve “Demir Parmaklar Aşılmaz Diyenlere” adlı yazılar; Türkçe bölümümüzde “TDK Türkçe Sözlükte Öl- Fiilini Karşılama İçin Kullanılan Örtmece İfadeler” adlı yazı; Türk Dünyası bölümümüzde ise “Gagauzlar”, “PLANLI BİR ZULÜM- 1940’larda Türk Devletlerinin Yıkılışı” ve “Unutulan Türkler: Finlandiya Tatar Türkleri” adlı yazılar yer almaktadır. Son olarak Göçebe Dünyasından Haberler bölümünde de “Hazar Kağanlığının Başkenti Bulundu”, “Moğolistan’da Eski Türk Dönemi’ne Ait Yeni Yapı Bulundu” ve “Uluslararası Türk Akademisi 10 Yaşında” başlıklı haberler bulunmaktadır.

Her şeyden önce, bu sayımızda yazılarıyla desteklerini esirgemeyen yazarlara teşekkürlerimi bildirmeyi borç bilirim. Aynı şekilde, uzun bir yayım aralığından sonra, derginin yeniden çıkarılması için, bizi teşvik eden ve bizi bir araya getiren Doç. Dr. Gökçe Yükselen PELER’e teşekkür ediyorum. Son olarak yayım aşamasında, gece gündüz demeden çalışan yayım kurulu üyesi değerli arkadaşlarıma burada şükranlarımı sunmak istiyorum.

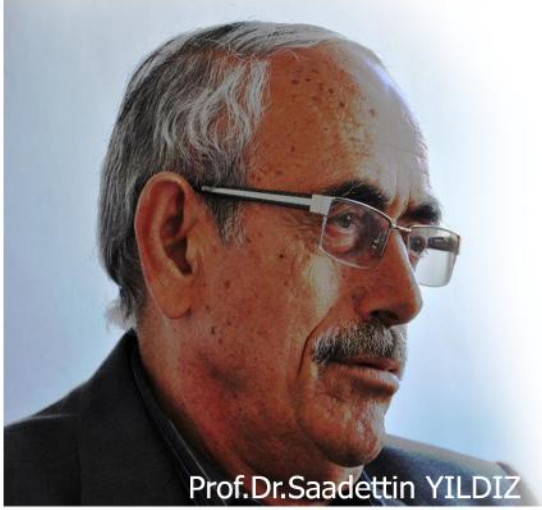
Saffet Alp YILMAZ

İÇİNDEKİLER

EDEBİ YAZILAR	
Cengiz AYTMATOV Üzerine.....	5
Prof. Dr. Saadettin YILDIZ	
Kronik Acılar.....	7
Ülkü OLCAY	
Yazar, Asker ve Öğretmen: Ömer Seyfettin.....	9
Beste ÇAĞIRAN	
Bulduk	11
Prof. Dr. Nejat SEFERCİOĞLU	
Dağlar.....	11
Muhammed Emin TÜRKYILMAZ	
İnsan.....	11
Fevzi CİNGÖZ	
Geçmişten Geleceğe.....	11
Sinan UYGUR	
Gönül.....	11
İrfan TİRYAKİ	
TÜRK HALK BİLİMİ	
Halk Arasında Su İle İlgili İnanışlar	12
Doç. Dr. Hasan KÖKSAL	
Unutulmaya Yüz Tutmuş Bir Gelenek: “Okuntu” Geleneği.....	15
Beytullah KOCABAŞ	
DÜŞÜNCE YAZILARI	
Osmanlı Modernleşmesinde Başarısız Bir Hamle: Enver Paşa Yazısı.....	16
Doç. Dr. Gökçe Yükselen PELER	
Barbar Türkler (!).....	18
Serkan YÜKSEL	
Demir Parmaklar Aşılmaz Diyenlere.....	21
Orhan HASANOĞLU	
TÜRKÇE KÖŞESİ	
TDK Türkçe Sözlük'te Öl- Fiilini Karşılıklamak İçin Kullanılan Örtmece İfadeler.....	22
Nilay COŞKUN	
TÜRK DÜNYASINDAN	
Gagauzlar	25
Güllü KARANFIL	
PLANLI BİR ZULÜM - 1940'larda Türk Devletlerinin Yıkılışı.....	26
Kutlu Altay KOCAOVA	
Unutulan Türkler: Finlandiya Tatar Türkleri.....	28
Tuğçe Burcu DEMİR	
GÖÇEBE DÜNYASINDAN HABERLER	
Hazar Kağanlığı'nın Başkenti Bulundu.....	29
Banu NAGASHBEK	
Moğolistan'da Eski Türk Dönemi'ne Ait Yeni Yapı Bulundu.....	30
Uluslararası Türk Akademisi 10 Yaşında.....	31
Türk Akademisi	

CENGİZ AYTMATOV ÜZERİNE

Prof.Dr.Saadettin YILDIZ

Aytmatov, 1928 yılında Bişkek'e bağlı Şeker Köyü'nde doğdu. Babası Törekuş Aytmatov, annesi Nagima Hamzayevna Aytmatova'dır. Törekuş Aytmatov, kendi diline sahip çıktığı, soyuna bağlılık gösterdiği için "halk düşmanı" ve "pantürkist" kabul edilerek, 1937 yılında Stalin'in "temizlik harekâtı" kapsamında tutuklandı ve kendisinden bir daha haber alınmadı. Annesi, dört çocuğunu kendi başına büyüttü.

Cengiz Aytmatov ilkokulu kendi köyünde okudu. Babaannesi Ayıkman Hanım'ın, anlattığı ninniler, masallar, efsanelerle büyüdü. Ailenin geçimini sağlamak amacıyla çocuk yaşında çalışmaya başladı. Şeker köyü kolhoz sekreterliğini üstlendiğinde on dört yaşındaydı. 1946 yılında Kazakistan'ın Cambıl şehrinde veteriner teknik okuluna girdi; 1948'de mezun olup Kırgızistan tarım enstitüsüne kaydoldu ve 1953'te veteriner olarak mezun oldu. 1956-1958 yıllarında Gorki Edebiyat Enstitüsü'ne devam etti.

1952'de, ilk eseri olan Gazeteci Cyuda'yı Pravda'da yayımladı. Dünyaca meşhur olan Cemile hikâyesi Novy Mir dergisinde yayımlandı. Bu eserin Louis Aragon tarafından "dünyanın en güzel aşk hikâyesi" kabul edilerek Fransızca'ya çevrilmesi, Aytmatov'a şöhret kapılarını açtı.

10 Haziran 2008'de vefat eden Aytmatov, vasiyeti gereği "Ata Beyit"te[1] toprağa verildi.

Başlıca eserleri:Toprak Ana (Roman, 1954), Elveda Gülsarı (Roman, 1966), Beyaz Gemi (Roman, 1970), Gün Olur Asra Bedel (Roman, 1980), Dişi Kurdun Rüyalari (Roman,1988), Kassandra Dangası (Roman, 1997); Cemile (Hik., 1958), Selvi Boylum Al Yazmalım (Hik.,1961), Asker Çocuğu (Hik., 1972), Sultan Murat (Hik., 1976), Cengiz Han'a Küsen Bulut (Hik., 1990), Yıldırım Sesli Manasçı (Hik., 1990); Fuji-Yama (Tiyator, 1975); Çocukluğum (Otobiyografi, 2002).

Bazı sanatçıların büyüklüğü, eserlerinin edebî üstünlüğünden ibaret değildir. "Tam zamanında var olmak ve devriyle hemhal olmak" da onları büyütür. Cengiz Aytmatov, geniş Türk kültür coğrafyasının kendi kendine var olmak ve kendi kendini yönetmek zorunda kaldığı (veya, şansını yakaladığı) bir zamana eklemlendi. Bağımsızlığını kazanan Kırgızların en büyük şansı, onun gibi bir sanat ve kültür adamına sahip olmalarıdır. Devlet silah gücüyle de ayakta durabilir; fakat milletin ayakta kalabilmesi için Aytmatov gibi güç kaynaklarına ihtiyaç vardır.

Türk kültür coğrafyasının iki büyük Cengiz'i var: Batıda Dağcı, Doğuda Aytmatov. Bizim kültürümüzde "doğu'nun ve "batı'nın önemi büyük. Gün doğusundan gün batısına akınlar, asırlarca sürdü. Bu, aynı zamanda, Türk kavimlerinin aynı kültür ortamında buluşması demektir. Eğer Kopar Zincirlerini Gülsarı veya Gün Olur Asra Bedel'den başlayıp Badem Dalına Asılı Bebekler veya Onlar da İnsandı'ya kadar giderseniz, o buluşma asıl anlamını kazanmış olacaktır.

Bu geniş coğrafyada bugüne kadar yetişen siyasetçilerin, iş adamlarının, bürokratların, askerlerin -sıradışı olanları hariç- çoğunu tanımıyor, hatırlamıyoruz. Birçoğunun, yaptıkları da söyledikleri de kendileriyle sınırlı. Sanat adamı, kendini aşar, sınır tanımaz, zamanından çok sonra da yaşamaya devam eder.

Türk dünyasının bugünkü en büyük ihtiyacı, coğrafi mesafelere rağmen kültür sınırlarını ortadan kaldırmaktır. Cengiz Dağcı[2] (1920-2011) ile Cengiz Aytmatov (1928-2008), biri Batıdan, biri Doğu'dan, Tuna ve Sir Derya birbirine kavuşurcasına kavuşursa, yani siz onları -eserlerini ve fikirlerini hazmederek- kavuşturursanız, o büyük coğrafya tam anlamıyla "kültür coğrafyası" olur. Onlar, bir yandan muazzam bir tarihi -hem siyasi tarih olarak hem de kültür tarihi olarak- bize hatırlattılar; bir yandan da misli görülmemiş bir mezalimi -mezâlîm, ne yazık ki, bizim hâtıramızın ve hâfızamızın en zengin başlıklarından birisidir- bütün dünyanın gözü önüne serdiler.

Kırgızlar, "Börü azığı coldon" diyorlar. Kurt kendi azığını yoldan (yol giderek) elde eder veya kurdu ayakları besler. Bizim için azık, Batıdan Dağcı'yı; merkezden Atsız'ı-Gençosmanoğlu'nu-Âkif'i-Yahya Kemal'i; Doğudan Cumabayoğlu'nu-Sâbir'i-Aytmatov'u okumaktır. "Calgız darak togoy bolbayt" (yalnız ağaç orman olmaz) diyen Kırgızlar, çok olmanın, dayanışmanın, omuz omuza yürümenin ne kadar önemli olduğunu çok açık bir dille ortaya koymuşlar: Gönülleri birleşenlerden olun, fikirleri birleşenlerden olun, hedefleri birleşenlerden olun demişler. Bulutun Cengizhan'a neden küstüğünü bilirsek, yalnız ağacın orman olamayacağını da anlarız.

Cengiz Aytmatov'un en bariz özelliklerinden biri, milli olanı keşfetmek ve onun arkasına evrensel değerleri yerleştirmiş olmaktır: Özlem evrensel bir duygudur ama, Issık Köl'de yüzen beyaz gemide babasının gidip geldiğini hayâl etmek ve bu hayâlin üstüne bir baba özleminin romanını inşa etmek, mahallî örgüyü, milli dokuyu yakalamak anlamına gelir. Veterinerlik okumuştur Aytmatov. Bilgisini yerel kültürle mezcetti ve hemen hemen her eserinde hayvan kahramanlara yer verdi. Elveda Gülsarı'daki Gülsarı (eşkin aygır), Beyaz Gemi'deki Boynuzlu Maral Ana (Geyik), Gün Olur Asra Bedel'deki Karanar (Deve) ve Sarala (At), Dişi Kurdu Rüyaları'ndaki Akbar (kurt) ve Taşçaynar (kurt) vb. hayvanlar, yazar tarafından insan kahramanlar kadar iyi tanınan zengin figürlerdir. Bunların bir kısmı zengin bir mitolojik arka plana da sahiptir. Mesela Beyaz Gemi'nin "Boynuzlu Maral Ana"sı, Kırgızların yeniden doğuş efsanesinden alınmıştır. Esere "bir masal olarak yerleştirilen Boynuzlu Maral Ana, Kırgız toplumunun ortak bilinçdışı değerlerini yansıtan yüce birey arketipidir. Masalda Enesay nehri kıyısında yaşayan Kırgızların uğradığı soykırımdan arta kalan biri kız diğeri erkek iki çocuğun Isık-Göl kıyısına yerleşerek yeniden Kırgız toplumunu yaratmaları anlatılır." [3]

O, eserlerinin çoğunu ata yurdunun destanlarıyla, efsaneleriyle besledi. Eserlerini bu yönden incelersek, zengin bir mitoloji malzemesiyle karşılaşırız. Mitoloji, milletlerin uzun soluklu, asırların süzgecinden geçmiş, çoğu yönüyle soyut bir hâl almış subjektif tarihidir. Aytmatov bunu başarıyla kullandı. Bu sayede, Aytmatov hem bir Kırgız yazardır, hem de bütün Türk dünyasının sanatkarıdır.

Siyasetçiler hırslarından sıyrılıp akıllarını toplayınca kadar, sanatkar bir dünya kurar ve bizi de o dünyanın havasına dahil eder. Cemile'yi okuyup içi titremeyen, Beyaz Gemi'yi okuyup hasretin ne olduğunu bir daha hissetmeyen var mı?

Türk dünyasının ortak bir siyasî coğrafya olması -en azından şimdilik- zor görünüyor. Para vermek, ticarî ilişkiler kurup geliştirmek, vizesiz seyahatler, ortak komisyonlar... gönül birliği için yeterli değildir. Asırlardır süren ayrılığın yarattığı siyasî farklılıkların bir çırpıda ortadan kalkacağını zannetmek, bizi çok zavıflatır. Fakat geniş Türk dünyasının bir ortak kültür coğrafyası olması daha kolaydır. Çünkü bunun temeli zaten mevcuttur. Aytmatov ve benzeri sanat adamlarının asil hizmeti, bu kültür coğrafyasının mimarî cehdine katılmak, gerekli köşe taşlarını yerleştirmektir.

Aytmatov, şimdi "Atabeyit"te ebedî uykusunda. Eserleri ise, kültür coğrafyamızın en aydınlık meş'alelerinden biri olarak nöbete devam edecek... Onun bize borcu yok; bu dünyada edebiyat, kültür ve birlik adına yaptıkları, bizi ona borçlu kılmaya yeter. Borcumuzu ancak okuya okuya ödeyebiliriz.

[1] "Ata Beyit" (baba evi), 1938'de Kırgızistan'da yapılan katliamda katledilenlerin topluca gömüldükleri yer. Bişkek (0 zaman Frunze) yakınlardaki "Ata Beyit" bölgesinde, 1938'de, Turancılık suçlamasıyla 138 kişi katledilmiş ve topluca gömülmüştür. Bu toplu mezarın varlığı ancak 1993'te ortaya çıkarılabilmıştır. Katledilenler çoğu Kırgız olmak üzere değişik milliyetlere mensuptu. Aralarında, 1937 yılında tutuklanıp bir daha haber alınmayan Törekuş Aytmatov'un da bulunduğu, oğlu Cengiz Aytmatov'un başvurusuyla yapılan DNA testi sonucunda anlaşılmıştır. Baba Aytmatov, katledildiğinde 38 yaşındaydı.

Toplu mezarlığın ortaya çıkarıldığı dönemde Kırgızistan Devlet Başkanı olan Askar Akayev'in emriyle, toplu mezardan çıkarılanlar ayrı ayrı defnedilmiş; böylece "Aya Beyit Anıt Mezarlığı" oluşmuştur. Ayrıca, "Ata Beyit Kurbanları Anıtı" dikilerek bu anıta soykırım kurbanlarının adları yazılmıştır.

Cengiz Aytmatov, en son 9 yaşındayken gördüğü ve ailece hasretini çektikleri babasının yanına gömülmesini vasiyet etmişti. 14 Haziran 2008 günü büyük bir törenle istediği yere gömüldü.

[2]Cengiz Dağcı, Kırım Tatarlarındandır. 1920 yılında Kırım'da Yalta şehrinin Gurfuz kasabasına bağlı Kızıtaş köyünde doğdu. Çocukluğu orada ekonomik ve siyasal sıkıntılar içinde geçti. Köyünde ve Akmesic'te okudu. Kırım Pedagoji Enstitüsü öğrencisiyken askere alındı. II.Dünya Savaşında Almanlara esir düştü. Esaretten kurtulduktan sonra ailesiyle birlikte İngiltere'ye yerleşti. Ölünceye kadar memleket özlemi içinde yaşadı. 2011 yılında Londra'da vefat etti. Cenazesi, T.C. Dışişleri Bakanlığının da gayretleriyle, doğduğu köye götürüldü ve oradadefnedildi.

Romanları: Yurdunu Kaybeden Adam (1957), Onlar da İnsandı (1958), Ölüm ve Korku Günleri (1962), O Topraklar Bizimdi (1966), Dönüş (1968), Genç Temuçin (1969), Badem Dalma Asılı Bebekler (1970), Üşüyen Sokak (1972), Oy Markus Oy (2000) vb. Hatıraları:Yansılar 1 (1988), Yansılar 2 (1990), Yansılar 3 (1991), Yansılar 4 (1993), Ben ve İçimdeki Ben (Yansılardan Kalan 5) (1994), Regina (2000).

[3] Sema Özher, "Beyaz Gemi Adlı Romandaki Yüce Birey Arketipi", Bilig, Bahar/2006, S.37, ss.81-90

KRONİK ACILAR

Ülkü OLCAY

Hep koşturuyorum hep bir şeylere yetişmeye çalışıyorum. Özlenen bir dostun çat kapı ziyareti gibi sokakları ıslatıyor yağmur. Küçük bir afacanın cama vurup kaçması gibi penceremi tıklatıyor telaşla. Tıp tıp tıp. Balkonum şenleniyor yüreğimi ferahlatan bu mucizeyle. Taze fesleğen dallarına çisil çisil düşerken sıcak bir kahve hazırlıyorum kendime bu anı kaçırmamak için. Bir taraftan da yapmam gereken işleri sıraya koyuyorum kafamda. Banka işlerim var bugün. Umarım çok sıra yoktur. Zira zaman kaybetmeden hastaneye de yetişmem lazım. Mis gibi toprak kokusunu içime çekiyorum yetinmeyip elimi balkondan gökyüzüne uzatıyorum. Bu hayatımda yapmayı en çok sevdiğim şeylerden biri. Avucumda biriken damlaların yüzüme düşen tebessümüyle mutluluğunu benimle paylaşmak zorunda kalan fesleğenime bakıyorum göz ucuyla. O da benim kadar mutlu. Zamanla yarışıyorum fakat anı da kaçırmıyorum. Zamanı biraz daha durdurursam planlarım aksayacak. Henüz yarıladığım kahvemle boğazımı yakarak evrakları toparlıyorum. Bir an önce çıksam iyi olacak. Toplu taşıma araçlarımda şiiir yazmam gibi çorabayı karıştırırken tabakları dolaba yerleştirmem gibi hatta arkama yaslanıp çocukluğumdan kalma bir eğlenceyle bulutları bir şeylere benzeterek tadını çıkarmak varken daha önce çözdüğüm bir dergi olmaması için içimden dua ederek uzandığım bulmacayı çözmem gibi. Gökyüzünde dahi bir şeyleri kaçırmama telaşı! Aynı anda yapılabilecek işler de var elbet. Televizyon izlemeyi sevseydim örneğin yemek yediğim vakitlerde bunun tadını çıkarabilirdim belki. Ama benim derdim bu değil ki. Sevdiğim şeyleri aynı ana sığdırmak. Masmavi dalgalara kucak açarken neden belgesel de izleyemiyorum mesela. Hep araya bir şeyler sıkıştırma hep zamanla yarışma.

Bu yüzden olsa gerek alelacele yürürüm evde de. Ayağımı ya sandalyenin ayağına daha çok yatağın kenarına çarparım sık sık. Hiçbir şey bulamazsam küçük parmağımı halının saçağına takar, günlerce acısını çekerim. Sadece bu olsa! Ne kadar hırkama varsa hepsinin cebi yırtık. Koştur koştur tam eşikten geçerken cebim kapının koluna takılır o hızla şöyle bir geriye sendelerken acele ediyorum ya yetmezmiş gibi bir de terlik ayağımdan çıkıverir. Söküklerim yırtıklarım anacığım dikene kadar öylece kalır kalmasına da ara ara sızlar durur kolumun ayağımın ezikleri. Tırnağı kırılınca dünyası kararan içecek kutularımı bile açmaktan imtina eden kokoslardan hiç olmadım. Hoş gözüme hangisi uzun göründüyse o parmağımı kestiğim tırnağımı da hiç uzatmadım ya! Açan olmamış demek ki ya da tez canımla hep kendim açmışımdır. Demem o ki kırdığım anlarda da salya sümük ağlamadım. Ha kırdım elbette ben de tırnağımı. Sık sık kırdım hem de. Çok titiz olmamakla birlikte temizlik setleri içime sinmediğinden eğile büküle silerim yerleri. O esnada hızımı alamayıp duvara bir şeyler tıkıştırıp kapatırken çekmeceye ya da şu an hatırlayamayacağım sayısız yerlere çarpmışım defalarca. Siz hiç aniden döndüğünüzde omzumuzu kapiya çarptınız mı? Ben zaman zaman yanağımı bile çarpıyorum. Annem bütün bunların solak olduğum için başıma geldiğini söyler durur çocukluğumdan bu yana. Sanki bu kanaatinde inceden inceye beceriksizliğimden dem vurur. İnternetin zamanı sömürmediği uzun yaz tatillerinde kanaviçe takımlar bitirir miydim çocuk yaşında? Kasnağa gere gere işlediğim Çin iğnesi oda takımlarına ne demeli? Ağ ipinden masa örtüleri parmağımı delerek işlediğim sık iğneli ara dantelleri daha neler neler... Ne günlermiş ama! Sanki yeni yetme ergen günlerimi ilmek ilmek işlemişim de ütüsünü bozmadan sıvazlaya sıvazlaya ceviz sandığa dizmişim. Belki de daha dikkatli olmam için der de annem ben alınırım. Hem neden beceriksiz desin ki? Demez. Kendisi de solak sonuçta. Ama benim gibi de değil hani. Sıkışınca sağ eli imdadına yetişir. Kaşığı sağ ile tutar mesela makası isterse sola da kullanabilir. Ben asla! Hep solak, daima solak!

Babaannemin “Anasına çekmiş bu, anası da böyle solak” dediği çocukluk zamanlarımda anlamıştım solaklığın genetik olduğunu. Bunu fark ettiğim yaşlara denk gelir genlerimden bana miras kalan ülser teşhisim de. Sevinsen ağrı üzülsem kramp heyecan da sancı gergin anlarımda bulantı. Hissiz yaşanmayacağına göre hastalığı benimseyip yeme düzenimi oturtmaya çalıştığım üniversite yıllarımda “Sinirlerini aldralım senin” demişti de benim canım Hasan Boynukara hocam ilerde yaşayacağım zorlu süreçlerden habersiz hep beraber gülmüştük sınıfta. Duygu yoğunluğumla beslenen mevsim geçişlerinde çoşan ağrıların bıkmınlık yarattığı karmaşık günlerimden birine denk geldi muayene günüm. Yine hastane, yine tetkikler, yine ömür bitiren o tahammül edilemez yüzeysel sorular... Bekledikçe artan gerginliğime engel olmak için karşı duvardaki tablonun sağ alt köşesine yoğunlaştım ressamın adı okumak için. Okuyamayınca sıkıldım, tablodaki üç büyük papatyanın taç yapraklarını saymaya başlamıştım ki sıra bana geldi. Neyse ki çok beklemedim. Çantamı kucağımda çıkınlayarak oturdum doktorun karşısına. Tetkiklere göz atarken yaşadığım ağrılara sebep duygusal karmaşadan daha çok karışıyor doktorun kafası. Az önce sekreter kızın getirdiği sayfaları evirip çeviriyor nerden başlayacağını bilemez bir halde günlük hayatıma dair gerekli gereksiz sorular soruyor doktor. Bu ona zaman kazandırmaktan çok onu daha fazla karmaşaya sürüklüyor. Hastanede bulunmaktan adımımı atar atmaz o bilindik kokuyla nefesi kesilen ben bu sessizlikten sıkılmaya başlıyorum. Boğazımı temizleyip toparlamaya çalışırken “küçük ev kazaları” ifadesiyle sempatikleştirmeye çalıştığı çarpmalarımın başlamayı tercih ediyor. Allah'ım ne lüzumsuz bir giriş! Daha dikkatli olmamı tavsiye ediyormuş. Daha yavaş hareket etmeliymişim. İlaç da yazabilirmiş istersem dikkatimi toplayabilmem için. Sıkılmışlığımın gerginliğe dönüşmeye başladığı noktada yüzüne bakıyorum anlamsız bir donuklukla. Beynim gerekli görmediği başlıkları reddetmeye kodlanmış uzun yıllar önce. Bunu yapmaya tam olarak ne zaman başladığımı ben çok iyi hatırlıyorum. Doktor da bilse eminim bu çıkış noktasından başlardı. Yazık kaynağa ulaşamadı.

Kafama beni geren bir konu takılmışsa veya ortam beni sıkılmışsa yanımda kimlerin olduğu hatta nerede olduğum hiçbir önem arz etmeden etrafımda ne varsa saymaya başlıyorum. Bu belki de peş peşe aynı şeyleri yaşamaktan üstesinden gelememekten çözüme kavuşturamamaktan kaynaklı. Bilmiyorum. Geçmişte çözemediğim sorunlara dönmek bunu da kafama yeni bir sorun olarak takıp kramplarımı arttırmak istemiyorum. Bıraktım çoktan geçmişte. Öyle sayıyorum. Sayıyorum evet. Mutfaktaysam buzdolabında duran magnetleri tezgahdaki kavanozları kahve fincanındaki şekilleri sayıyorum. Doktor soruları sıklaştırdıkça ben masanın yan tarafında yüzü pencereye dönük bitkinin yapraklarını saymaya başlıyorum bile. Profesyonelce döşenmiş bu ferah odada yine sayacak bir şeyler bulmanın bir nefeslik huzurundayım. Doktor sorularına devam ede dursun ben kurumuş olanları da atlamadan taze yapraklardan başlıyorum zaman kaybetmeden. Tozu yeni alınmış pırl pırl parlayan yapraklar daha çekici ve seri geliyor. Acaba doktor bu çiçeğin cinsini biliyor mu? Hiç sanmıyorum.

Doktor elindeki kâğıda not alırken çiçekleri saymam bitmiş olacak ki saksıya takılıyor gözüm. Peki güzelim seramik saksının sarısına hiç dikkat etmiş midir? Ya birbiriyle son derece uyumlu renklerdeki tonları? Safran sarısı mı yoksa kehribar mı? Hangi maharetli ellerden geçmiş olabileceğini düşünmüş müdür? Ustannın elleri dans edercesine çamura hayat verirken fonda çalan müzik neydi? Usta klasik müzik mi dinliyordu sanatını konuştururken yoksa iç dünyasının derinliklerine mi dalmıştı bir tamburun kırık nağmesinde? Peki ya çırak ne yapıyordu? Alnından ter damlayan ustasının mucizevi dünyasının kapısını aralayabilmiş miydi yoksa ustasından gelecek talimatları yerine getirmek için bir kenarda boş boş bekliyor muydu? Belki de sevdiği kızın bakkal çırağıyla gönderdiği mektubu okumaya çalışıyordu taş duvarın gölgesinde ustasına göstermeden. Doktora bakıp insan neden yaptığı işe hâkim olamaz diye bir diğer çelişkili soru beynimi zorluyorken, her şeyi kontrol altında tuttuğu her halinden belli sekreter bayan içeri giriyor. Başımı kaşıyacak vakti olmayan hayatı ağır adımlarla harcayan doktor çiçekle böcek mi uğraşacak? Kesin sekreter kızın seçimidir saksıdaki incelik de.

Nihayet sorular bitti. Kafasını toparlayabilirse reçete yazacak artık. Aslında işin içinden o kadar da çıkılmaz bir durum yok. Ben bile öğrendim artık bana neyin iyi gelip neyin gelmediğini. Derin derin ya sabır çekiyorum içimden. Çizgileri de saymaktan sıkıldım. Doktor ne saymamak için verdiğim mücadelenin ne güçlüğüle nefes aldığımı ne de kendine sabrettiğimin farkında. Bu kapalı alan giderek bunaltıyor beni. Saati bakıyorum henüz 14.35. Güneşli bir gündü oysa. Ne zaman bozdu hava. İçerdeki gölgeler içimi karartmaya başladı. Gri duvarlar üzerime üzerime geliyor. Kendimi sayacak hiçbir şey bırakmadığım muayenehaneden dışarı atmak üzereydim ki, çömez tavrından ne yapsa da kurtulamayan doktor boğazımı bir kez daha temizleyerek bana reçeteyi uzatıyor. Dalgınlıktan diyor uzatırken de. Dalgınlıktan? Yapmam gereken işleri koştura koştura yapmak varken bunca zaman bunu duymak için mi bekledim. Boşa harcanmış hayatıma bir kesit de doktor ekledi bugün. Ah bu insanlar neden farkında değil akıp giden zamanın. Gözlerimde şimşekler çakıyor saçlarımdan alevler fırlıyor bu samimiyetsiz teşhisi dinlerken. Dalgınmışım. Dalgınmışım da bu yüzden sağa sola çarpmalarım. Peki saymalarım? Neden sayıyorum bir fikrin var mı? Sanmıyorum. Hayatı bu köhne odada insanlara reçete yazmaktan ibaret sandığım sürece hastaların ruhundaki yaraları göremezsin ki. Dalgın değilim ben. Çok da dikkatliyim üstelik. Dalgın olsam bilmediğim bir şehirde beynimden vurduğum o gün kafeteryanın adını bile hatırlar mıyım? Gördüklerime inanamazken caddenin gürültüsüne karışan şarkımın sözlerini? Leman Sam'ın "Yapma dedim yaptım gönül" dediği o şarkıya yıllarca kulaklarımı tıkadım ben doktor.

Diyelim ki dalgımm ne sebeple daldım da boğulup yittim bu girdabın içinde biliyor musun doktor? Sorunların içinde boğulmadıysan, çözmeye çalıştıkça savrulmadıysan ayakta kalabilmek için tek tek saydığım kaldırım taşlarına tutunmadıysan nerden bileceksin ki? Senin ülser dediğin bu şarkıyı her duyduğumda mideme inen yumruğun acısı. Kusma hissi kızıl saçlardan savrulan şuh kahkahaların zihnimde silinmeyen tınısı. Ve kramplar, ellerimle ördüğüm sarı kazığın mevsim geçişlerindeki hatırası doktor...

Yazar, Asker ve Öğretmen: Ömer Seyfettin

Beste ÇAĞIRAN

“Benim vatanımın sınırları, Edirne’den başlayıp Hakkari’de bitmez. Benim vatanımın sınırları, Türkçe konuşulan yerde başlar, Türkçe konuşulan yerde biter.”

Ömer Seyfettin

Edebiyatımızda modern hikâye Ömer Seyfettin’le başlamıştır. Kendisinden sonra gelen bütün hikâye ve romancılar onun etkisinde kalmışlardır. Ömer Seyfettin, çağdaşı sanatçılardan birçoğunun unutulmasına rağmen edebiyatımızın daima gündeminde olan önder bir hikâyecidir. Onun hikâyeleri kişiliğinden ve yaşadığı dönemden kaynaklanan nedenlerden dolayı çok kesin olarak bugün de yarım da geçerli yüce amaçlara yöneliktir. Türk edebiyatının en üretken ve en çok okunan mümtaz bir şahsiyetidir. Konusunu günlük olaylardan, hatıralardan, tarih, masal ve efsaneden alan etkileyici hikâyeler yazmıştır. Onu okumak yetişme çağında ki gençlere tarihsel bilgi, dil zevki ve anlatım yeteneği kazandırır. Kullandığı sade dil, akıcı ve duru anlatım onun bugün de zevkle okunmasını sağlamaktadır.

Türk roman ve hikâyesinde Balkan temasını ilk ele alan o olmuştur. Aynı zamanda kendisi de Balkan savaşlarına katılmış esir düşmüş onurlu bir Türk askeridir. Esareti sırasında okumaktan ve yazmaktan geri kalmamıştır.

Halka ulaşmayı amaçlayan bir yazar olan Ömer Seyfettin’in Türkçenin sadeleşmesi yönündeki yaklaşımları ve çalışmaları dikkat çekicidir. Dönemindeki birçok sanatçı tarafından eleştirilse de eserlerinde kullandığı sade dille başta genç dimağlara olmak üzere bütün bir topluma edebiyatı sevdirmiştir.

Ömer Seyfettin, dönemin etkili fikir akımlarından biri olan Türkçülük düşüncesinin güçlü savunucularından biridir. Özellikle Balkanlar’daki gelişmeler onun Osmanlı Devleti’nin çok uluslu yapısının çözülmeye başladığını erken fark etmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda milli değerleri ön planda tutmak, Türk milletinin yeniden toparlanmasını sağlamak, tüm Türkleri bir bayrak altında birleştirmek gibi idealleri özümsemiş ve bu düşünceleri “Primo Türk Çocuğu, Kızılma Neresi?” gibi hikâyelerinde sembolleştirmiştir

Onun hikâyelerinde eleştirinin odağında bulunan eğitim kurumları, dar bir mekânsal özelliğe sahip ve karanlık odaları olan, bahçesinde ağaç bile yetişmeyen yerlerdir. Yazarın kaleme aldığı hikâyelerin bazılarında idealize edilen okullar, bahçesinde ağaçlar olan, insanı boğmayan fiziki şartlara sahiptir. Hikâyelerde olumsuzluk örneği öğretmenler sigara alışkanlığı olan, cüppeli, fesli, şalvarlı, sakallı ve kurnaz kimselerdir. Bunların karşısında ideal olarak gösterilen ise sakal tıraşı olmuş ve takım elbiselilerdir. Yazarın bu şekilde bir anlatımı tercih etmesi, onun eğitim-öğretime, din duygusuna karşı oluştukay kaynaklı değildir; mevcut şartlar ile olması gereken arasındaki farkı okura göstermek istemesindedir.

Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinde Toplumsal Eleştiri

Namus: Ömer Seyfettin’in üzerinde titizlikle durduğu bir ahlaki değerdir. Yazar, Uçurumun Kenarında adlı hikâyesinde, hikâyenin kahramanı Raika’nın kendisini hoş olmayan bir duruma sürükleyen hayat şartlarından hareketle kadımların güzel giyinmek, zengin bir hayata sahip olmak uğruna namuslarını tehlikeye atmalarını eleştirir. Hikâyede namuslu yaşamının insan hayatındaki en önemli erdemlerden biri olduğu gerçeği, Raika’nın arkadaşı Peride’nin söylediği nasihat tarzındaki aşağıdaki cümlelerden anlaşılmaktadır: “(...) Fakat namusunu kaybetme, olur mu Raikacığım? Çünkü ruh kirlendikten sonra en bedii bir süs yine insanı güzelleştiremez”.

Yazarın bir çingenenin köpeğinin namusu için dokuz kişiyi gözünü kırpmadan öldürmesini anlattığı, namus kavramıyla ilgili çok önemli mesajlar veren Namus adlı hikâyesi de bu başlık altında bahsedilmesi gereken hikâyelerdendir. Hikâyede çingene, köpeği Çomarı Hüsmen'in sarı köpeğiyle yakalar etrafındakilerin bu manzarayı seyredip gülmelerine sinirlenir ve eline bir balta alarak hepsini öldürür. Asılmaya götürülürken hikâyesini dinleyen jandarma, asılmasına hükmeden hâkim çingenenin bu hassasiyeti karşısında hem şaşırırlar hem de bu derece yüksek bir namus düşüncesine sahip olmasını takdir ederler.

Güven, Arkadaşlık ve Dayanışma: Ömer Seyfettin'in çocukluk anlarından hareketle kaleme aldığı hikâyelerinden biri olan Falaka adlı hikâyesi yer yer güven, arkadaşlık ve dayanışma kavramlarıyla ilişkilendirilebilir. Çocukların hocalarına yaptıkları bir şakanın kendileri ve hocaları için açtığı mizahi sonuçları konu edinen hikâye, çocukların arkadaşlık duygusuyla güçlü bir dayanışma içinde olduklarını vurgulamaktadır.

Mertlik, Kahramanlık ve Cesaret: Pembe İncili Kaftan, Ömer Seyfettin'in mertlik, kahramanlık, cesaret gibi ulvi değerleri övdüğü hikâyelerindendir. Şah İsmail'e elçi olarak gönderilen Muhsin Çelebi'nin hikâyede anlatılan özellikleri ve milleti için yaptığı fedakârlık, Ömer Seyfettin'in hayalindeki ideal Türk toplumunun sahip olması gereken değerlerle bire bir örtüşür. Muhsin Çelebi'nin devletin itibarına gölge düşürmemek için babasından kalan mandrasını rehin vererek aldığı kaftanı hiç tereddüt etmeden arkasında bırakıp çıkması ibretlik bir sahne olarak hafızalarda yaşamaktadır.

Dürüstlük, Haysiyet ve Şeref: O, Yüksek Ökçeler adlı hikâyesinde genç yaşta dul kalan, tek endişesi temizlik ve namus olan Hatice Hanım'ın evinde çalışanlara duyduğu itimadın sağlık sorunları nedeniyle yüksek ökçelerini giyememeye başladığı günden itibaren nasıl değiştiğini anlatır. Hatice Hanım'ın yanında çalışanların yaptıklarını anlatırken insanların ahlaki değerlerinin ne denli bozulduğunun altını çizer.

Ömer Seyfettin'in çocukluk hatıralarından esinlenerek yazdığı Kaşağı, birçok açıdan olduğu kadar yalan ve iftiranın ömür boyu sürecektir vicdan azabı gibi çok büyük fenalıklara yol açabileceğini vurgulaması yönünden de oldukça değerlidir. Onun pek çok hikâyesinde olduğu gibi bu hikâyenin de özellikle çocuklara kazandırılacak olumlu özellikler noktasında dikkate değerdir. Kaşağı adlı hikâyesinde yazar iftiranın kötülüğünü anlatmaktadır. Kardeşine iftira atan çocuk, kardeşine konulan ev hapsinden sonra kardeşinin hastalanması üzerine yalanını itiraf etmek istemiş; fakat bunu gerçekleştiremeden kardeşi vefat etmiştir. Söylediği yalandan ve attığı iftiradan pişman olmuş bir çocuğun vicdan azabı anlatılır. Böylece yalan ve iftira kötülenererek bu yanlış davranışlardan çocukların uzak durması sağlanmaya çalışılır.

Kaynakça

- Serdar Demircan: Ömer Seyfettin'in Bazı Hikâyelerinde Dönemin Eğitim Anlayışındaki Kimi Aksaklıklar: İnsan-Mekân.
- Yahya Kemal Beyitoğlu: İdeal Bir Toplum Yaratmak: Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Toplumsal Eleştiri.
- Ömer Seyfettin: Uçurumun Kenarında Hikâyesi.

EDEBÎ YAZILAR GEÇMİŞTEN GELECEĞE

BULDUK

Erinmeden çıktık geldik Girne'ye,
Gönüllere sığmaz izzetler bulduk...
Gayret ettik bizde ne var vermeye;
Onları sunacak kıymetler bulduk...

Kimi zaman yanlışlarla savaştık,
Kimi zaman çâresizce dolaştık,
Hep beraber başarıya ulaştık,
Değeri ölçülmez ziyinetler bulduk...

Kuşlar gibi aştık, yüce dağlardan,
Çiçeklerden derledik güzel bağlardan,
Beraberce geçip gittik çağlardan;
Bize gurur veren devletler bulduk...

Bize güvenene biz de güvendik,
Kendinizi sayım, güvenin dedik,
Saygımın, sevginin nimetin yedik;
Birbirinden güzel lezzetler bulduk...

Her dem saygı duyduk birbirimize,
Şüpheler düşmedi hiç içimize,
Bulaşmadı yalan hiç dilimize;
Sonunda tükenmez servetler bulduk...

Seferî belli ki sefer var gayrı,
Çok sürerse gurbet olursun sayrı,
Bunca güzellikte biz ayrı ayrı
Gönüllü ısıtan hürmetler bulduk...

Prof. Dr. M. Nejat Sefercioğlu

İNSAN

Gardaş, sırdaş, yoldaş;
Yetmez mi bunlar sana.
Bir kuru ekmek, biraz aş;
Bunlar lazım insana.

Tatlı dil ve güler yüz,
Budur insan kimliği.
Yiğitlik bu, düpedüz
Boşa sarmaz ipliği.

Doğru söz, güzel edep;
İnsanın tek serveti.
Bunları sevmeye sebep,
Gerisi dünya külfeti.

Bunu bilir, bunu derim,
Hacet yok başka söze.
Gayrısına Allah kerim,
Budur yakışan bize.

Fevzi CİNGÖZ

DAĞLAR

Şafağın söktüğü yerden,
Görünür dağlar görünür.
Beyazlara gecelerden,
Bürünür dağlar bürünür.

Burda olsa da torunu,
Garipser durur yerini.
Türkistan'ın bozkırını,
Aranır dağlar aranır.

Tanrı Dağı, Ağrı Dağı...
Kaplar bir zor ağrı dağı.
Bir de od basar ki dağı,
Yerinir dağlar yerinir.

Anlaşılmaz bir bakışta.
Bomba yutar yazda, kışta.
Çeçenya'da, Hindikuş'ta,
Taranır dağlar taranır.

On bir ayın on bir ayı,
Yanar Allah Allah deyu...
Göçmen kuşlardan Hira'yı,
Sorunur dağlar sorunur.

Turan gelsin, yıkılsın Çin.
Fetih olsun tevhid için!
Hak düzensiz geçen her gün,
İğrenir dağlar iğrenir.

Böyle gelmiş, gitmez böyle,
Amerikan güdümüyle!
Elbet İslâm gömleğiyle,
Sarıdır dağlar sarınır.

Muhammed Emin TÜRKYILMAZ

GÖNÜL

Sen gül ki, gönlüm gülsün.
Gözlerine bakıp, gönlüm erisin.
Sen gül ki, gülüşün ömrüm olsun,
Sen gül ki, gönlümüz yuvamız olsun.

İrfan TİRYAKİ

Ne olduğun değil, ne olacağını düşünmeli.
Herkes bunu geç olmadan öğrenmeli.
Öğrenmenin yaş sınırı olmaz.
Olmadığı gibi öğretmeninde yaş sınırı olmaz.

Sen geçmişini unutamazken bazıları geleceğe gider.
Geride kalan sen olursun,
ne yardımın ne de desteğin fayda eder.
Olan sana olur, aciz hale düşersin.
Ayğa kalkmakla zorlanır ve perişan hale gelirsin.

İnsan ruhunu kemiren 3 hayvan var,
kaplan aslan ve kurt.
Bunların birisi hırstır, diğeri kibir öteki ise hasret.
Kur istediğin yere bir yurt.
Ama sakın umma bu 3 hayvandan medet.

Kendini öfkeyle beslenme.
Kendinden nefret etme.
Çok düşünüp kendi kendini yeme.
Hiç değermi kahretmeye.

Kimsin ey yabancı,
Tekrar bi aynaya bak ve sor karşındakine.
Kimler geldi kimler gitti,
Kimin aklındasın, kimin gönlünde,
hiç değermi düşünmeye.

Gündüzleri ileriye bak.
Geceleri geçmişe bak.
Hem başarılı olasın.
Hem özünü bilesin.

Kimi geçmişini hiçe sayar,
kimi ise geleceğini hiçe sayar.
Kimi riyakâr, kimi ise fedakâr.
Sen yeterki kim olduğunu unutma.
Kim olduğundanda utanma.

Doldur birtane daha hançı,
Var bu garibin ihtiyacı.
Herkes sözünün kıymetini bileceğimi sandın,
Oysa çok, ama çok yanıldım...

Sinan UYGUR

TÜRK HALK BİLİMİ

HALK ARASINDA SU İLE İLGİLİ İNANÇLAR

Doç. Dr. Hasan KÖKSAL

İnsanlar bilimsel olarak çözülemeyen istek ve ihtiraslarının gerçekleşmesi için ya büyüleyici yada kutsal bildikleri varlıklara yaklaşarak, ihtiyaçlarını gidermeye ve kaderlerini değiştirmeye çalışırlar. İşte kişiler, hayatımızda çok önemli bir yeri olan suyu vasıta olarak kullanıp kendilerini rahatlatma yoluna gitmişlerdir. Bu pratikleri su ile ilgili inançlara bağlayarak açıklamaya çalışacağız.

Su-kültü, suyun kutsal sayılması, evrensel boyutta bir inançtır. Anadolu'da heteredoks zümreler, asırlar öncesi âdet ve inançlarıyla; müslüman kitle, İslâmî şartlara uygun olarak bu inançlarını yaşamaktadır.

Suyun ilk varlık veya varlıkların özü rolünde olması Türk kozmogonisinin bir diğer başlıca özelliğidir. Sibirya halklarından Keltlerde, Mansilerde, Ngeanasanlarda vb. yalnız suyun var olduğu ve her şeyin de sudan çıktığı vurgulanmaktadır. Diğer mitolojik sistemlerde de mesela Sümer, Mısır, Hint mitolojilerinde ilk unsur sudur (Bayat, 2007, 88). Kutadgu Bilig'de geçen şu söz, toplum hayatında suyun önemini çok açık bir şekilde ortaya koyuyor: "Ev almak ister isen, komşusunu sor!

Yer almak ister isen, sularını sor!" (Ögel, 1995, 334).

Yağız yeri güzel gösteren ve anlamlı kılan sudur. Susuz doğa, çekici değil iticidir. Bitkilere yeşillik, doğaya renk ancak su ile gelir.

Suların mukaddes (ıduk) olduğu inancı İslamiyet öncesi ve sonrası Türk toplulukları arasında yaygındır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan şu manzume;

"Çağnam çağnam kayalardan çıkan su!
Ağaç gemileri oynatan su!
Hasan ile Hüseyin'in hasreti su!
Bağ ve bostanın hasreti su
Ayşe ile Fatma'nın nigâhı su!
Şahbaz atlar gelip içtiği su!
Ak koyunlar gelip çevresinde yattığı su!
Ordunun haberin bilir misin, değil bana!
Kara başım, kurban olsun suyum sana!"

suyun kutsiyetinin açık bir delilidir. (Ögel, 1995, 344) Aynı hikâyelerde Kazan Bey; "Su Allah'ın yüzünü, cemalini görmüştür" diyerek ordunun akıbetini sudan sorar (Ögel, 1995, 350).

Türklerin Oğuznâmesi olan bu hikâyelerde, özellikle suların kirlenmesine karşı olunduğu ve sık kullanılan "arı sudan abdest aldı" sözü ile suya gösterilen önem anlatılmaktadır. Türkler her suyun bir sahibi olduğuna inanırdı. Bugün Anadolu'nun değişik yörelerinde Mayıs ayının yirmisinde halk arasında "Mayıs yedisi" adıyla su kenarlarında şenlikler düzenlenir. Bu tarih, bazı yörelerde "Hıdrellez" ismi altında beş Mayıs'ı altı Mayıs'a bağlayan geceyi kapsar. Her iki uygulamada da genellikle kadın ve kızlar bir ırmak veya su kenarına vararak herkes kendi için yedi çift bir tek taşı suya atar ve dilekte bulunur. Törene katılanlar, ikinci olarak suya girip başlarından aşağı maşrapayla ırmak sularını dökerler (Köksal, 1990, 106; Karadeniz, 1993, 32).

Bu uygulamalarda suyun insanda bulunan kötülükleri, hastalık ve uğursuzlukları yok edeceği inancı yatmaktadır.

Anadolu'da yıkanma diye yaygın ve yerine getirilmesi gerekli bir inanç vardır. Bu arınma, kirleri gidermek için yapılan yıkanma değildir. Dişi ile erkeğin sevişmesinden, birleşmesinden sonra uygulanan yıkanmadır. Bu uygulama Eski Mısır inançlarına bağlandığı gibi, İslâm inancında da değişmez bir ilke olarak yerini korumaktadır. Hangi şartlar altında olursa olsun, erkekten, ya da dişiden boşalan dölleme, üreme ile ilgili tohumların, yumurtanın dışarı çıkması yıkanmayı gerektirir. yıkanma gereği yıkanmayan, su ile bütün gövdesini arıtmayan bir kimsenin ruhu da kirlidir (Eyüboğlu, 1987, 166).

İslamiyette, insan hayatı için önemi büyük olan suyun kutsiyetine inanılmakta, yaratılışın ana maddesi sayılmaktadır. "Allah için bir tas su!" ricasını hiçbir müslümanın geri çeviremeyeceği bir anlam taşır ve mutlaka yerine getirilir. Çünkü su, hayat hakkıdır, hayatın kendisidir. Allah rızası için istenen su, her yudumu besmeleyle içilip, şükürle noktalanmak üzere üç solukta içilir ve suyu ikram edene: "Geçmişlerin ruhuna gitsin, su gibi aziz ol!" duasında bulunulur. Bununla da yetinilmez ve "Hasan-Hüseyin Efendilerimizin canına değsin"

temennisi tekrarlanır. Bir yudum suya hasret giden Hz.Hüseyin'in yürek dağılayan hâtırası, iştahla içilen her yudum suyun sonunda taziz edilir.

Fuzulî'nin "Su" redifli kasidesindeki derûnî tasavvuf duygusu, Şâir Abdullah Satoğlu'nun "Su" başlıklı şiirinde aynı mânâ derinliği ile karşımıza çıkmaktadır:

".....

Sen Rabb'in en büyük nimeti

Sen Kâbe'de Zemzem

Kanmasam içsem içsem...

Kanar mı hiç suya deryada bahk?

Kim demiş ki; "Su uyur düşman uyanık?"

Düşmüşüm bir garip yolcu gibi peşine

Dolanı dolanı Mevla'yı bulan su.

Ve... Cennet'te müminlere

Kevser olan su!..."

Su, Kur'an'da yaratılışın ana maddesi olurken, efsanevî bir yaratılışın da sembolü olarak gözükmüyor.

İnsanlık tarihi boyunca hayatın merkezinde bulunan su, gelecekte de bu konumunu muhafaza edecek ve topluluklar arasında savaşların ana nedeni olacaktır. Ecdadımız suyun bu hayatî öneminden dolayıdır ki, en büyük sadaka olarak, çeşme yaptırmak ve sebillerle halka su sunmayı en büyük hayır olarak yaşatmış ve yaşatmaktadır. Bu inançların yanı sıra toplumumuzun her kesimine girmiş birtakım âdet ve gelenekler de mevcuttur: Yolculuğa çıkmanın arkasından su dökme, su falına bakma, sancılanan kimsenin sancısının gitmesi için bir bardak suya okuyup içirme, Hıdırellez'de niyet yazılı kâğıtları suya atma, büyü yapılmış kabul edilen kişileri büyüünün bozulması için bir nehir veya denizden geçirme, çocuk isteyen kadına gülbüz çocuk doğurmuş kadının avucundan su içirme, çocuğu olmayan bir kadının un değirmenin sifonundan alınan bir güğüm su ile üç yolun birleştiği bir kavşağa yakın bir evde çocuklu bir kadına yıkarma... gibi.]

Erzurum ve çevresinde yeni doğan çocuk, soğuğa karşı dirençli, güçlü olsun diye test içindeki soğuk suya batırılıp çıkarılır. Hatta halk arasında buna "çelikleme" adı verilir. Bununla ilgili bir anekdot nakledeyim:

"Türk Silahlı Kuvvetleri Üçüncü Ordu Karargâhı Erzurum'da iken, ordu mensuplarından bir komutan, Seyfullah Ağa'ya hitaben; 'Sizin çocukların yanaklarından kan fışkırıyor sanki, oldukça gülbüz ve dirençliler. Bizimkilere okadar ihtimam gösteriyoruz, hastalıktan kurtulmuyorlar...' der. Seyfullah Ağa; 'Bey, biz çocuklar doğunca onları çelikleme yapıyoruz, yani soğuk suya batırıp-çıkarıyoruz' der. Gün gelir, ilgili zatın bir çocuğu dünyaya gelir ve Seyfullah Ağa'nın dediğini uygular. Çocuk zatürreye olur ve ölür. Seyfullah Ağa'ya durumu aktaran komutan şu cevabı alır: 'İyi de, bizimkilerin babaları da çelikleme idi...' diye cevap verir." "Kâinatta ne varsa suda yaşadı önce Üstümüzden su geçer, doğunca ve ölünce" Üstad Necip Fazıl Kısakürek böyle diyor bir şiirinde. Yaratılış Efsanesi'nde de buna benzer bir anlatım söz konusudur:

"Önceleri yalnız büyük Tanrı ile bir de su vardı. Tanrı suya bir beyaz kuğu kuşu gönderdi, bir ağız dolusu toprak getirmesini söyledi. Kuğu kuşu suya daldı, dibe indi ve oradan toprak aldı. Kuğu, suyun üzerine çıkınca toprağı üfledi. Bunlar toz halinde sulara düştü. Bu tozlar büyüyerek yayıldı. Topraklar meydana geldi. Bu topraklar düz bir alan halinde idi. Tanrı bu defa ikinci bir kuğu kuşu gönderdi. O da toprağı gagaladı. Bundan da dağlar, yükseklik ve derinlikler oldu. Bu arazi üzerinde bir bitki yoktu. Bu hal şeytanın hoşuna gitmedi. Şeytan da bataklıklarla ormanı yarattı." (Uraz, 1967 , 8)

Ölüm korkusunun bilinç altındaki baskısıyla tedirgin olan halk, çevresindeki nesnelere konumu ve kullanımı ile ilgili olarak birtakım düşünceler geliştirmişlerdir. Bunlar arasında, su ile ilgili inançlar şunlardır: Düşte bulanık, çamurlu su görmek ölümü düşündüren önbeltirte olduğu gibi; ölümün olduğu mahalledeki su dolu kapların boşaltılması, cenaze evden çıkarılırken ardından su dökülmesi ve ölünün yatağı toplanarak yerine su serpilmesi gibi uygulamalar, yaygın görülenlerdir (Örnek, 1971, 37).

İnsan hayatı için dört ana unsurdan biri olan suyun bilimdeki temizleme özelliği kimyevî, halk inançlarındaki temizleme özelliği sihrî ve büyüleyicidir. Bunun yanında kült olarak algılandığı da belgelerle sabittir.

Eski Türkler, tabiatı mevcut hemen her varlıkta mahiyeti kavranamayan gizli birtakım güçler bulunduğunu düşünüyorlar, buna bağlı olarak dağ, tepe, taş, kaya, ağaç, su, mağara gibi nesnelere canlı birer varlık kabul ediyorlardı.

Yer-su (Yer-sub) diye adlandırdıkları bu tabiat ruhlarına, tarihî belge olarak Göktürk Kitâbeleri'nde rastlıyoruz. Türkler arasında Yer-su'lar manevî kuvvet olarak tasavvur edildikleri halde, kendilerine tapmak söz konusu olmamıştır (Kafesoğlu, 1976, 289-291). Bunun sebebi; dağ, tepe, ağaç, taş, kaya, su vs.'nin maddî varlık olarak doğrudan doğruya takdis ve tapınma konusu olmamasıdır (Ocak, 1983, 28). Değişik topluluklar arasında yaşayan ve yeryüzünü yok eden "Tufan Efsanesi" benzer motiflerle halk inançlarında yer almaktadır: Yaratıcının, buyruğunu dinlemeyen insanları cezalandırmak için günlerce süren sağanak yağmurlar indirdiğini, suların kabararak yeryüzünü sele boğduğunu ve canlıları silip-süpürdüğünü anlatan bu efsanelerin hemen hepsinde genellikle bir çift insan kurtulmakta, bunlar zamanla insan soyunun yeni baştan çoğalmasını sağlamaktadır (Örnek, 1971, 206).

düşünüyorlar, buna bağlı olarak dağ, tepe, taş, kaya, ağaç, su, mağara gibi nesnelere canlı birer varlık kabul ediyorlardı.

Yer-su (Yer-sub) diye adlandırdıkları bu tabiat ruhlarına, tarihi belge olarak Göktürk Kitâbeleri'nde rastlıyoruz. Türkler arasında Yer-su'lar manevî kuvvet olarak tasavvur edildikleri halde, kendilerine tapmak söz konusu olmamıştır (Kafesoğlu, 1976, 289-291). Bunun sebebi; dağ, tepe, ağaç, taş, kaya, su vs.'nin maddî varlık olarak doğrudan doğruya takdis ve tapınma konusu olmamasıdır (Ocak, 1983, 28).

Değişik topluluklar arasında yaşayan ve yeryüzünü yok eden "Tufan Efsanesi" benzer motiflerle halk inançlarında yer almaktadır: Yaratıcının, buyruğunu dinlemeyen insanları cezalandırmak için günlerce süren sağanak yağmurlar indirdiğini, suların kabarılarak yeryüzünü sele boğduğunu ve canlıları silip-süpürdüğünü anlatan bu efsanelerin hemen hepsinde genellikle bir çift insan kurtulmakta, bunlar zamanla insan soyunun yeni baştan çoğalmasını sağlamaktadır (Örnek, 1971, 206).

Ege Bölgesi'nde yaptığımız alan araştırmalarında (İzmir-Manisa yöresi) tespit ettiğimiz bir husus: "Çocuğu olmayan veya çocuk isteyen kadın, gülbüz çocuklar doğurmuş kadının avucundan su içerse gebe kalır ve sıhhatli çocuk doğurur." İnançtır. Burada, doğum yapmak isteyen kadın, doğurganlık majik kuvvetinin su vasıtasıyla kendisine geçeceğine inanmaktadır. Araştırmalar, su kültürünün Türklerde ve Moğollarda yaygın ve önemli olduğunu göstermektedir (İnan, 1953, 249). İşlerin düzgün gitmemesi, aksiliklerin oluşması durumunda yaygın olan bir inanç da "Kurşun döktürme" dir. Bu pratik yaygın şekliyle şöyledir:

Biraz suya;

"Ak göz, kara göz, sarı, mavi, yeşil, ela göz
İnne fiş inne fiş, kem gözlere şiş
Kara yılanın sütünü yoğurt mayalamışım
Ye de çatla, patla, çık."

diye bir dua okunarak, her renkteki göz için suya bir kömür parçası atılıp çalkalanır. Bu su ile yıkanılır ve biraz da içilerek kalam ateşe dökülür (Kılıç, 2000, 438).Eskiden ateşli ve ölümcül bir hastalık olan "sıtma" nın giderilmesi için,su dolu temiz bir kap içine kırk tane yıkanmış taş koyularak bu suyla çıplak vücut tertemiz yıkanır. Sonra hasta örtülere sarılırdı.

Yolculuğa çıkan kişinin ardından, gelinin baba evinden müstakbel kocasının evine göçürülürken dua edilerek su dökülmesi geleceğin aydınlık ve sağlıklı olması inancıdır.

SONUÇ

Toplumumuzda su ile ilgili olarak ele aldığımız inançlar elbette bu kadar sınırlı değildir. İnsan hayatı için çok büyük önemi olan suyun inanç yapısının genişliğine ve derinliğine bütün boyutlarını ele almak bir makale kapsamında oldukça zordur. Yukarıda belirtmeye çalıştığımız inançlar, esas dinî inançlar yanında kendine has bir inanç, bir düşünce, bir duygu ve bir yaşayış şeklidir. Onlar da insanın tasavvurları, ihtiyaçları, merakları ve eğilimleri ile örülmüştür. Bu inanç ve pratiklerin zamanla görülemez olmasını eski kültür, örf ve âdetlerin zayıflamasına, bilgi ve şuurun artmasına, bilgili kişilerin, eserlerin çoğalmasına; yol, araç, hastane, okul vb. imkânların yaygınlaşmasına bağlamak mümkündür.

KAYNAKLAR

BAYAT, Fuzuli (2007): *Türk Mitolojik Sistemi 1, Ötüken Yayınevi, İstanbul.*

EYUBOĞLU, İsmet Zeki (1987): *Anadolu İnançları, Anadolu Mitolojisi, Geçit Kitabevi, İstanbul.*

GÖKALP, Ziya (1976): *Türk Medeniyeti Tarihi, İstanbul.*

İNAN, Abdulkadir (1953): "Türklerde Su Kültü İle İlgili Gelenekler", *Fuat Köprülü Armağanı, İstanbul.*

KAFESOĞLU, İbrahim (1976): *Türk Milli Kültürü,Boğaziçi Yayınları,İstanbul.*

KARDENİZ, Fikret (1993):*Yerli Kültür Yazıları, Samsun.*

KÖKSAL, Hasan(1990): "İzmir'de Hıdırellez",*Türk Halk Kültüründen Derlemeler (Hıdırellez Özel Sayısı), Ankara.*

OCAK, Yaşar (1983): *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, İstanbul*

ÖGEL, Bahaeddin (1995): *Türk Mitolojisi II. Cilt, Tarih Kurumu Yayını, Ankara.*

ÖRNEK, Sedat Veyis (1971): *Anadolu Folklorunda Ölüm, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayını:218, Ankara.*

ÖRNEK, Sedat Veyis (1971): *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane, Gerçek Yayınevi, Ankara.*

Unutulmaya Yüz Tutmuş Bir Gelenek: “Okuntu” Geleneği

Beytullah KOCABAŞ

Uzun bir aradan sonra Göçebe Dergisi'nin tekrardan yayımlanmış olmasının mutluluğu içerisindeyiz. Umarım uzun seneler boyunca Türk kültürüne hizmet eden bir dergi olarak yayımlarına devam eder. Türklerde genel olarak havaların ısınması, ekinlerin biçilmesi, okulların tatile girmesi vb. gibi sebeplerle toylar, düğünler yaz aylarında yapılır. Düğün mevsiminin başlamış olmasıyla bizler de eski bir gelenek olan ve hâlâ bazı yörelerimizde devam etmekte olan “okuntu” geleneğinden bahsetmeyi uygun bulduk.

Türklerin sosyal yaşamında okun ayrı bir önemi vardı. Savaş aracı olmanın dışında herhangi bir davette bulunmak için birbirlerine ok gönderirlerdi. İşte bu davet etme durumu “okı” >“oku-” fiili ile ifade edilirdi. Yani “ok” ismine isimden fiil yapan bir ek getirilerek fiil durumunda kullanılmaya başlanmış ve böylece bir kişiyi bir yere davet etmek anlamına gelmiştir.

Türkçede çok eskiden beri işlek bir çatı eki olan -n eki, oku- fiilinin üstüne gelerek fiili dönüşlü bir fiil hâline getirir. Böylece okun- fiil “bir yere davet edilmek” anlamı kazanmıştır.

-tI/-tU eki genellikle -n ve -r ekli fiil gövdelerine eklenerek somut ve soyut isimler türeten bir ektir. Okun- fiil gövdesine bu ek getirilerek “okuntu” hâline gelir ve günümüzde çok sık kullandığımız davetiye anlamını kazanır.

Okuntu kelimesi genel anlamda küçük hediyelerle yapılan düğün çağrısı anlamına gelen “davetiye” anlamına gelmektedir. Osmaniye/Kadirli yöresinde bu geleneğinin devam ettiğine bizzat şahit oldum. Küçük hediyelerden kastedilen bazen bir atlet, bazen havlu veya düğün sahibi zenginse gömlek olabiliyor. Armağan, bir gazete parçasının veya hediyelik poşetin içine konulur. Poşetin veya gazetenin üstüne de toyun ne zaman ve nerede yapılacağına dair bilgilerin yazılı olduğu bir kağıt parçası yapıştırılır. Yörelerimizde bu geleneğin devam etmesi Türk kültürünün devamlılığı konusunda çok güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Türk Dil Kurumu'nun genel ağ sayfasındaki Derleme Sözlüğü (Türkiye Türkçesi Ağızlar Sözlüğü) incelendiği zaman bu kelimenin Isparta'nın Örkenez ve Yalvaç bölgelerinde; Aydın'ın Süreç ve Bozdoğan bölgelerinde; Bursa'nın Çeşnigir ve Karacabey bölgelerinde; Antalya'nın Manavgat; Ankara'nın Güdül ilçesi, Çorum ve Kırşehir çevresinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Mersin'in Anamur, Silifke ve İncekum bölgelerinde de kullanılmaktadır.

Kullanıldığı yerler göz önüne alındığı zaman daha çok yörekler tarafından kullanıldığına dair bir değerlendirme yapmak mümkündür. Türk kültürümüz açısından çok önemli bir yeri olan düğünlerde kullanılan kavramların unutulmaması Türkçe adına büyük bir değerdir. Türk Dili'nin ne kadar zengin bir olduğunu göstermesi açısından da büyük bir önem taşımaktadır. Tabii ki yapılması gereken şeylerden birisi de bu kelimelerin yeni nesillere doğru bir şekilde aktarılmasıdır. Yeni nesillerin bu kelimeleri bilmemesi kültürümüzü tam anlamıyla anlatılmaması anlamına gelmektedir. Köylerde yaşayan çocuklar bu konuda biraz daha avantajlı durumdadır. Zira şehirden ne kadar uzakta olursak bu kavramları öğrenmekte o kadar kolaylık yaşarız.

Kaynakça

Korkmaz, Z. (2014). Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, Ankara: Türk Dil Kurum Yayınları.
Akar, A. (2019). Düşünen Türkçe, Ankara: Ötüken Yayınları.

Osmanlı Modernleşmesinde Başarısız Bir Hamle: Enver Paşa Yazısı

Doç. Dr. Gökçe Yükselen PELER

“Enver (Paşa) Yazısı”, “Hatt-ı Enverî”, “Enver Paşa Alfabeti”, “Enverî Harfler”, “Ordu Elifbası”, “Hatt-ı Cedid” veya “Huruf-i Munfasıla” hatta “Alman Yazısı” gibi isimlerle bilinen yazı sistemi, Türk yazım tarihinin ilginç bir evresini oluşturmaktadır. Gerek umumi olarak İttihatçılar ve hususi olarak da Enver Paşa etrafındaki siyasi tartışmalar gerekse alfabe değişikliğinin Türkiye’de hâlâ tartışma konusu yapılan bir konu olması sebebiyle Türk yazım tarihinin bu ilginç evresi layıkıyla anlaşılmalıdır. Bu yazı sisteminin ortaya çıkmasına neden olan kültürel, bilimsel ve eğitimlik ihtiyaçların hakkıyla anlaşılabilmesi için çoğu siyasî olan bu tartışmalardan sıyrılmak gerekmektedir.

Tam tarih bilinmemekle birlikte, Türklerin toplu bir şekilde İslamiyet’e geçtikten hemen sonra, Arap Alfabetini kullanmaya başladıkları tahmin edilmektedir. Bir süre Uygur Alfabeti ile yan yana kullanıldığı anlaşılan bu yazı sistemi, daha sonra Uygur yazısının yerini tamamen almış ve 20. yy.’a kadar Müslüman Türk dünyasında tek yazı sistemi olarak kalmıştır. Bu alfabe ile yazılmış ilk Türk eseri olarak Divân-u Lugâti’t-Türk kabul edilirse Türklerin 850 yıl gibi bir süreyle bu alfabeyle kullandıkları anlaşılmaktadır. 20. yy.’ın ilk çeyreğinde Türk dünyasının büyük kısmında yerini Latin ve Kiril alfabelerine bırakan bu yazı sistemi, İran, Doğu Türkistan ve Güney Türkistan’da varlığını günümüze kadar devam ettirmiştir.

Arap Alfabetinin Türkler tarafından uzun süreli bu yaygın kullanımına rağmen, ilk dönemden itibaren Türkçenin yazımında bazı sorunlar olduğu anlaşılmaktadır. Daha 11. yy.’da Türk bilgini Bîrûnî (öl. 1061) Kitâbü’s-Saydele fi’t-Tıbb Mukaddimesi adlı eserinde, Arap Alfabetinin harekelendirme ve şeklen birbirine benzeyen harfleri birbirinden ayırmak için nokta konulması zarureti sebebiyle diğer dillerin yazımı için yetersiz kaldığını belirtmiş, Kâtib Çelebi de Keşfü’z-Zünûn’da benzer şeyler söylemiştir[I]. Türkçenin Arap Alfabeti ile yazılmış erken dönem eserlerinde görülen Arap imlası – Uygur imlası şeklindeki ikili imla da bu durumun bir diğer delili olarak görülebilir. Bu sorun sadece Batı Türkçesinin sorunu olmamış, Arap Alfabetini kullanan bütün Türklerin sorunu olmuştur. 1926 yılında Bakû’de gerçekleştirilen 1. Türkoloji Kongresi’nin de büyük tartışmalara sebep olan ana konularından biri, Türkçenin yazımı ile ilgili olmuştur. Birtakım Türkologlar Arap Alfabetinin ıslahını savunurken bir kısmı Latin temelli bir alfabeğe geçilmesini teklif etmişlerdir[II]. Nitekim günümüzde hâlâ Arap Alfabetinin kullanıldığı Doğu Türkistan’da yazı sistemi mümkün olduğunca ıslah edilmiştir. Yazıda bütün ünlüler yazılmakta ve Türkçeye özgü olan sesler hususi işaretlerle belirtilmektedir.

İşte Enver Paşa Yazısını ortaya çıkaran ihtiyaçların da Doğu Türkistan’dakine benzer gerekliliklerin doğurduğu tartışma ortamı neticesinde teşekkül ettiği görülmektedir. Siyasetten kültüre, hukuktan edebiyata günlük hayatın her alanında köklü değişikliklerin hedeflendiği Tanzimat Dönemi’nde, bu konunun da ciddi bir şekilde tartışıldığı görülmektedir. Bilindiği kadarıyla bu konu üzerinde ilk kez görüş belirten Ahmet Cevdet Paşa olmuştur. Paşa, Kavaid-i Osmaniyye adlı eserinde Arap harfleri ile gösterilmesi mümkün olmayan bazı Türkçe seslerin gösterilmesinin bir yolunun bulunması gerektiği yönünde bir ileri sürmüştü, 1863 yılında ise Maarif Nazırı Münif Paşa, Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniyye’de verdiği bir konferansta, Arap harflerine yeni işaretler eklenmesi ve harflerin birbirinden ayrı yazılması yönünde görüş belirtmiştir. Münif Paşa, aslında tamamen Latin alfabetine geçilmesi gerektiği inancında idi. Zira Fransa’da görev yaptığı yıllarda, bütün Doğulu toplumlar gibi Türklerin de geri kalmışlığının temel sebebinin Arap harfleri olduğunu ileri süren Fransız sosyolog Constantin François Chasse-Boeuf Volney’in (1757-1820) etkisinde kalmıştı. Arap harflerinin ıslah edilmesi gerektiği görüşünün o dönemde yaygın bir görüş olduğu anlaşılmaktadır. Zira aynı tarihte Fethali Ahundzade, devrin sadrazamı Fuat Paşa’ya, Arap harflerinin ayrı yazılması yönünde bir teklif sundu[III]. Yukarıda da zikredildiği üzere bu tartışmalar Tanzimat devri boyunca devam etti. Namık Kemal’in Londra’da çıkarılan Hürriyet gazetesinde 9 Ağustos 1869’da yayımladığı bir makalesinde, alfabenin ıslah edilebileceği, ancak alfabeği değiştirmenin mahzurlu olacağı şeklinde bir görüş ileri sürmesi üzerine, Tanzimat aydınları arasında ateşli bir tartışma başlamış oldu. Hayreddin Bey, 31 Temmuz 1869’da İstanbul’da çıkarılan Terakki gazetesinde yayımladığı bir makalesinde, bilimsel gelişmenin ancak harflerin değiştirilmesi, okuma yazmanın yaygınlaşmasının ise kolay öğrenilen bir alfabe ile mümkün olabileceğini belirtti. Ebuzziya Tefik, Terakki ve Ruzname-i Ceride-i Havadis gazetelerinde, sırasıyla 2-4 Ağustos ve 30 Ağustos’ta yazdığı yazılarında, matematikten felsefeye, coğrafyadan kimyaya birçok bilim dalında Arapların dünyaya öncülük ettiğini ve bu gelişmelerin Arap Alfabeti ile olduğunu ileri sürerek büyük bir medeniyet kurmuş olan Endülüs’ü örnek göstermiştir. Bu tartışmalar sürerken Şinasi 400 civarında olan matbaa harflerinin sayısını 112’ye indirerek alfabadeki ilk ıslahatı gerçekleştirmiş oldu. Bu dönemde devam eden tartışmalarda Ali Suavi, Yenişehirli Avni, Feraizcizade Habip ve Necip Asım gibi aydınlar, alfabenin ıslah edilebileceğini, ancak alfabenin değiştirilmesine karşı olduklarını belirttiler. Hatta Feraizcizade Habip, Arap Alfabetine yaptığı bazı eklemelerle, sadece Türkçe değil, İngilizce, Fransızca, Almanca, Rumca, Ermenice ve İbranice bile yazılabileceğini örneklerle ortaya koymaya çalıştı[IV]. Bu tartışmaların İkinci Meşrutiyet’e kadar sürdürüldüğü görülmektedir. Aydınlar umumiyetle alfabenin ıslah edilmesi gerektiğini savunurken Hüseyin Cahit, Abdullah Cevdet, Celal Nuri ve Cenap Şehabettin gibi bazı aydınlar, Arap harflerinin tamamen kaldırılıp vakit kaybetmeksizin Latin Alfabetine geçilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu tartışmalar devam ettiği sırada, Maarif Nezareti önce 1909 yılında

İmla Komisyonu'nu, daha sonra 1911 yılında İslahat-ı Huruf Cemiyeti'ni ve 1912 yılında İslahat-ı Huruf Encümeni'ni kurarak meseleyi resmileştirmiş oldu. 1912 yılında gerçekleştirilen İslahat-ı Huruf Kongresi ise büyük ses getirmiştir[V].

İşte Enver Paşa, böyle bir ortamda, Birinci Cihan Harbi devam ettiği sırada, askerî yazışmalarda kullanılmak üzere “Hatt-ı Enverî” denilen yazı sistemini geliştirdi ve 1 Mayıs 1913'te bir emirname ile kullanıma soktu. Bütün harflerin ayrı yazıldığı ve her ses için bir harfin kullanıldığı bu yazı, Çanakkale Savaşları sırasında kullanılmaya başlamış, ancak gerek birtakım tepkiler gerekse kullanımdaki zorluklar sebebiyle bir süre sonra yine Enver Paşa'nın bir emri ile kullanımdan kaldırılmıştır.

Bilindiği üzere, 1 Kasım 1928 tarihinde gerçekleştirilen Harf İnkılabı, Türkiye'de muayyen bazı çevrelerde “Osmanlı medeniyeti”ne bir ihanet olarak algılanmış, hatta bir din – iman meselesi yapılmıştır. Ancak konuya günlük siyasetten bağımsız olarak bilimlik veriler ışığında bakıldığı zaman görülmektedir ki bizzat Osmanlı aydınları bu konu üzerinde uzun uzadıya tartışmışlar ve birçoğu alfabenin ıslah edilmesi gerektiğini düşünürken azımsanamayacak bir bölümü de alfabenin tamamen değiştirilip Latin temelli bir yazı sistemine geçilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu tartışmaların sadece Osmanlı aydınları arasında değil, Sovyet Türkleri, namdiger Rusya Müslümanları arasında da yapılmış olması oldukça manidardır. Mesele sadece Batı hayramı birkaç aydının “hezeyanları” olarak da nitelendirilemez. Zira Osmanlı Devleti'nin bu konudaki en yetkili organı olan Maarif Nezareti, yani Eğitim Bakanlığı, konuyu ele almış, hatta bu yönde bir de kongre düzenlemiştir. Görülmektedir ki Harf İnkılabı meselesi bir özünü inkâr meselesi değil, Osmanlı – Türk aydınının eğitimi yaygınlaştırma ve bilimde – teknikte ileri gitme meselesidir. Enver Elifbası da bu süreçte başarısız bir denemedir.

Dipnotlar

[I] Ertem, Rekin “Elifbâ”, İslam Ansiklopedisi, c. 11, s. 41-42.

[II] Buran, Ahmet, Kurşunlanan Türkoloji.

[III] Keşkül Dergisi, sayı 25, Osmanlıca, s. 35.

[IV] Ertem, a.g.m.

[V] Taylan, Nermin, “Harf İnkılabından 66 Yıl Önce “Yeni Osmanlı Alfabesi”, Derin Tarih, Kasım 2017

Barbar Türkler (!)

Serkan YÜKSEL

Başlıkta bulunan bu sıfat tamlamasını maalesef ki birçok Batı kaynaklı film,dizi ve yazılarda görmek mümkündür. Ne yazık ki bazı kişiler tarafından, Türkler medeniyetin ne olduğunu bilmeyen, tek işleri kılıç sallayıp ata binmek olan birtakım kişilerden ibarettir. Aslında fazla detaya girmeden yüzeysel bir tarih araştırmasında bile bu durumun çok farklı olduğunu görebiliriz. Keza aşağıda da resimlerini görebileceğiniz üzere altın işlemeciliğinden giyisi tasarımına, su kanallarından matbaaya kadar günümüzde hâlâ önem verilen zanaatları Türkler yıllar öncesinden keşfetmiş ve kullanmaya başlamışlardır. İbrahim Kafesoğlu'nun kaydettiğine göre Romalılar keten gömlek giyindiğini ilk kez Hunlarda görmüşlerdi, Hazar prensesi Çiçek'in Bizans sarayına gelin gittiği zaman giydiği Türk tipi imparatoriçelik elbisesi Çiçekion orada moda olmuştu. Bugünkü modern giyinmenin ilk tipi olan bu Bozkır tarzı, Çin'de M.Ö. 4. asırdan, Avrupa'da M.S. 5. asırdan, Bizans'ta 6. asırdan itibaren Türk usulüne göre yapılan askeri ıslahat neticesinde dünyaya yayılmıştı.

Bunların yanında Türkler kişisel eşyalarını da süslemekteydi. Türk kılıçlarının hayvan figürlü kabzaları altın levhalarla kaplanır, kıymetli taşlarla süslenirdi. Kemer tokaları, kayış uçları, kav muhafazası, ok kutuları, zırhlar, tolgalar çok kere altın ve gümüş ile bezenir, madenî tabaklar, maşrapalar, heykeller, bazılarında birer sanat eseri değerinde olarak Türkler tarafından yapılırdı. Ayrıca kazanlar, ibrikler, kovalar; içinde yüzlerce insanın barındığı otağlar, arabalar, at teçhizatı; eyer ve koşum takımları Bozkır Türk topluluğunda ne kadar kalabalık bir esnaf ve zanaatkâr zümresinin bulunduğunu gösterir. Halıcuların, kilimcilerin, çizmecilerin, terzilerin bulunduğunu; Asya Hunları zamanlarında bile kadınların bir nevi kırmızı ruj kullanıp gergef işlediklerini ve bunun zamanla Çin'de moda hâline geldiğini biz değil Romalı tarihçi Priskos söylüyor. Bu tarz ince işçiliklerin günümüzde bile büyük bir sanat dalı olarak değerlendirildiği düşünülürse Orta Asya'da, bozkır ortasında bu ince işçilikleri yapabilen Türklerin ne kadar büyük bir iş yaptıklarının anlaşılması daha kolay olacaktır.

Ogur Türklerinin tarım ve ticaretteki başarıları, İdil Bulgarlarının Bulgar, Suvar ve Biler şehirleri, Attila'nın Orta Macaristan'daki evini gümüş ve altın levhalarla süsletip tahta oyma sanatıyla bezetmesi, İskitlerden kalma Altın Elbiseli Adam ve Pazırık Kurganından çıkan halı gibi örnekler verilmesinin yanında bu konuda örnek sayısını artırmak çok da zor olmayacaktır fakat bunlardan dahi anlaşılacağı üzere Türklerin barbar, savaşmak dışında becerisi olmayan bir toplum olmaktan ziyade sanata önem veren, bozkır şartlarında hem siyasî olarak güçlü kalmanın yanında hem de ince işçilikle uğraştıklarını görmek mümkündür.

Bu el becerilerinin yanında sözlü olarak da bir gelişmişlik görmek mümkündür. Yalnızca Orhun Abideleri incelendiğinde son derece işlenmiş, sanatlı ve temiz bir Türkçe görülecektir. Örneğin Bilge Kağan'ın vefat eden kardeşi için söylediği şu lirik sözler, barbarlık ve savaştan başka yetenekleri olmadığı iddia edilen Türklerin edebî alanda da ne kadar ilerlediklerini gösterir: "inim köl tegin kergek boltı özüm sakıntım körür közüm körmez teg bilir biligim bilmez teg boltı özüm sakıntım öd tengri aysar kişi oğlu kop ölgeli törömiş ança sakıntım közde yaş kelser tıda köngülte sıgıt kelser yonturu sakıntım eki şad ulayu iniygünüm oğlanım beğlerim bodunum közi kaşı yablak boltacı tip sakıntım."

Türkiye Türkçesine aktarımı ise şu şekilde: "Kardeşim Köl Tigin vefat etti. Kendim yas tuttum. Gören gözlerim görmez gibi oldu. Kendim düşünceye daldım. Zamanı Tanrı yaşar, insanoglu hep ölümlü yaratılmış. Öylece düşündüm. Gözlerimden yaş gelse engel olarak, gönülden feryat gelse geri çevirerek yas tuttum. Çok yas tuttum. İki şad başta olmak üzere kardeşlerimin, oğullarımın, beylerimin ve halkımın gözleri kaşları berbat olacak diye kaygılandım."

Birkaç örnekle bu eserleri akılda kalıcı hâle getirmeye çalışalım.

Hayvan mücadele sahneli Saka tarağı.

Türlere ait olduğu düşünülen işlemeli bir pantolon (kaynak: Osman Karatay- Twitter).

Pazırık kurganında çıkarılan halı.

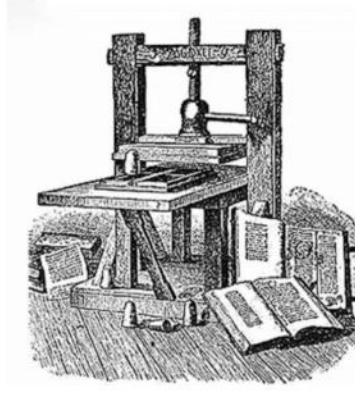
Eski kurganında çıkarılan Altın Elbiseli Adam.

Eski kurganında çıkarılan bazı eşyalar.

Uygur su kanalları.

Uygurlarda kullanılan dünyadaki ilk hareketli harfli matbaa.

Sonuca gelirse Türklerin tarih sahnesinde savaşlarıyla ön planda olduklarını söylemek mümkündür. Çünkü köklü bir devlet geleneği ve hayat görüşüne sahiptirler. Bundan dolayı da üstünlük kurmaları gereken devletler ve boylarla mücadeleye girmişlerdir. Bu Dünya tarihinde eşine sayısız kez rastlanılan bir olaydır. Fakat burada söylemek istediğim şey mümkün olan her durumda barışçıl davranma eğiliminde olan Türklerin, özellikle batılılar tarafından barbar ve zalim olarak gösterilmesi ve ellerinden hiçbir zanaat ve beceri gelmediği fikrinin doğru olmadığıdır. Keza bozkır şartları düşünüldüğünde verilen eserlerin ne kadar kıymetli olduğu görülecektir. Bunun yanında barbarlık ve zalimlik Türklerin yaptığı gibi fethedilen her yere barış götürme temennisi ile yola çıkmak değil; aynı dili konuşan insanları katletmek, toplama kamplarında masum insanlara işkence etmek ve soydaşlarıyla birleşmeleri korkusuyla her bir Türk devletine zorla farklı alfabeler verip baskı kurarak onları asimile etmeye çalışmaktır. Tarihi bir kenara bırakalım, 21. yüzyılda hâlâ ten renginden dolayı insanları dışlayan batı, tarihin hangi döneminde Türklerden daha medenî olabilmiş? Merhum Mehmet Akif'in de dediği gibi: "Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar!".

DEMİR PARMAKLAR AŞILMAZ DİYENLERE...

Orhan HASANOĞLU

Aras'ın mutlu olduğu günlerden biriydi. Uzun yıllardır etrafında yaşayan insanların ona olan dargınlığının bittiğini hissedebiliyordu sanki. Mevsimin en soğuk dönemi olmasına rağmen soğuk sularına atlıyordu hasret gibi acı hisleri olan insanlar. Yıllardır üzerinde askeri üniforma olmayan kimseyi yakınında göremeyen Aras da bu duruma çok sevinmekteydi. Kendisine “demir parmaklar aşılmaz” diyenlere sanki, “bu dikenli telleri ben yapmadım” demeğe çalışıyordu hüznü nağmesiyle. Yakılan direklerin sıcaklığında bu günü kutlamaya çalışanlar gibi o da ısınabiliyor, sıcaklığı kalbinde hissedebilmekteydi.

Bu ayrılığın kalplerinde, yaşamlarının her alanında izi bulunan iki CAN birleşmekte ve buna bütün dünyada yaşayan Azerbaycan Türkleri sevinmekteydi. Yılların ayrılığını yaşamak ve bu gün birleşmenin mutluluğu sadece göz yaşlarıyla dinlenebilirdi. İşte sevinç göz yaşları hüznü akıyor. Fizik olarak birbirlerine dokunamıyorlardı ama uzaktan uzağa olsa da sarılıyorlardı birbirlerine. Güzel şairimiz Bahtiyar Vahapzade “Bir elin ruhunu, dilini ancak, kâğıtlar üstünde bölmek asandır” mısrasını yazmıştı. Kimileri nehrin bu yüzünden öteki yüzüne seslenerek akrabalarını arıyor, kimileri sıcak ateşle soğuk sulardan ıslanmış elbiselerini kurutmaya çalışıyordu.

Tarih Azerbaycan'a bu demirlerle örülmüş sınırı aşma cesareti öncülük edecek insanları ve zamanı bahşetmişti. Azerbaycan'ın Güneyinde Fars “serbazlarına”(askerlerine), Kuzeyindeyse Rus “gardıyanlarına”, aldırmanın, özgürlüğe niyetlenen, bağımsızlığa soyunan Milli Uyanış Harekatı'nın önde gelenleri emeklerinin ilk tadını zevkle çıkararak halkı halkla kavuşturmanın sevincini yaşıyorlardı. Yıllardır olduğu gibi şimdilik ruhen, gönülce beraberlerdi ama artık önlerinde ne asker, ne de dikenli teller vardı. Birbirlerine dokunamıyorlardı, daha köprü salınmamıştı (yapılmamıştı), yalnız yılların ayrılığın rağmen gönül köprüleri hiç hasar görmemişti. Köprüyü uçurmaya çalışanları, milleti bölmek, parçalamak isteyenleri yenmiş, birleşmeye doğru heyecanla ulaşıyorlardı.

Vatan mücadelesi, özgürlüğün zorlu yolu, azatlığa koşarken karşılaşılan engeller, bu engelleri maalesef kanlarıyla, canlarıyla ödeyen halkımızın evlâtları çok ağır mücadelelerle vardılar bu noktaya. O gün 31 Aralıkta hemrey olan (dayanışan) bütün halk birleşebildi ve o günden bu güne Dünya Azerbaycanlılarının Hemrelik (dayanışma) günü, resmi devlet bayramı olarak kutlanmakta. Bizler de yüce milletimizi bu güzel gün dolayısı ile kendi adımıza kutlarız.

O beraberliğe bir bütün olmaya şimdi ne kadar ihtiyacımız var. Yeniden birleşmeli, düşman ayakları altında ezilmekte olan atalarımızın mezarlarını, toprağımızı, esirlerimizi kurtarmak, her gün biraz daha büyüyen ülkemize sahip çıkmamız gerekmekte. Ama ne yazık ki, başta bir takım sorumsuz ve sorumluluğu kendisinde hissetmeyen “politikacılar” yüce milletimizin onlardan beklediği hassasiyeti yerine getirmeyerek iktidar-muhalefet savaşı vermekteler. Oysa Aras bile bir daha birleşmek, onları bir bütün görmek isterken, bizim bazı kendisini “politikacı” gibi görenler neyin peşinde veya bu yüce milletin gücünden haberdar mı?

Atatürk'ün de dediği gibi “Bu millet, bağımsızlığından yoksun yaşamamıştır, yaşayamaz ve yaşamayacaktır.”

Hasret kokan suyun senin bulanık,
Gönlüm senin hasretinden uyanık
Gece-gündüz arzum senle dolup
Akar-akar durulmazmı bir anlık...
Ağlama Aras ağlama!
Yüreğimizi dağlama!

TDK Türkçe Sözlük'te Öl- Fiilini Karşılama İçin Kullanılan Örtmece İfadeler

Nilay COŞKUN

Ölüm, insanoglunun yaşamının hemen her döneminde karşılaşılabileceği en önemli gerçekliklerden biridir. İnsanlar çoğu zaman ölümden korkar, unutmaya çalışır, telaffuz etmek istemez bazen de bu korkularını adeta bastırmak istercesine daha komik ve esprili bir şekilde ifade etmeye çalışırlar. Bunu yaparken de örtmece ifadelerden faydalanırlar. Örtmece, TDK Türkçe Sözlük'te “söylenmesi kaba çirkin veya sakıncalı görülen nesnelere, kavramların, başka kelimelerle daha uygun ve edepli bir biçimde anlatılması, edebikelam”[1] olarak, M. H. Abrams'ın A Glossary of Literary Terms isimli kitabında “can sıkıcı, huzursuz edici, utandırıcı ifadelerin yerine kullanılan zararsız anlatım”[2] olarak, Berke Vardar'ın Açıklamalı Dil Bilim Terimleri Sözlüğü'nde “(Alm. Euphemismus, Fr. euphemisme, Itig. euphemism) dolaysız biçimde söylenmesi uygun görülmeyen bir olguyu örtterek dolaylı yoldan anlatma.”[3] olarak tanımlanır. Doğan Aksan ise örtmece terimi yerine güzel adlandırma terimini kullanır. Aksan'a göre “güzel adlandırma, kimi varlıklardan nesnelere söz edildiğinde doğacak korku, ürkme, iğrenme gibi duyguların, kötü izlenim ve çağrışımların önlenmesi amacıyla yönelen ve dünyanın her dilinde rastlanan bir değiştirme olayıdır.”[4] Tüm bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere genel kanı örtmecenin dilde bir olumlama ve güzel adlandırma ifadesi olduğu yönündedir. Diğer taraftan konu üzerinde çalışılardan bazıları kötü adlandırmanın da örtmece kapsamına girdiği görüşünü savunurlar. Nitekim Kerim Demirci örtmece kavramını incelediği makalesinde dilde iyi adlandırmanın yanında kötü adlandırmanın da varlığından bahsederek kendi dininden olmayanlara ‘kafir’ denmesinin dolaylı olarak ‘küfretme’ yollarından biri olduğunu ve böyle kullanımların da örtmece kapsamına girdiğini savunur. Nasıl ki iyi adlandırmalar örtmece olarak kabul ediliyorsa kötü adlandırmaların da örtmece olarak kabul edilmesi gerektiğini söyler.[5] Böylece örtmece teriminin kapsamı genişlemiş olur. Örtmece teriminin bu yönü çalışmanın ana konusunu doğrudan ilgilendirmediği için ayrıntıya girilmemiştir.

1. Sınıflandırma

Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan Türkçe Sözlük'te öl- fiilini karşılamak için kullanılan örtmece ifadeleri yapı bakımından I. Tek İsim-Fiil Şeklindeki Örtmeceler, II. Birleşik Fiil Şeklindeki Örtmeceler, III. Deyim Şeklindeki Örtmeceler olarak sınıflandırabiliriz.

I. Tek İsim-Fiil Şeklindeki Örtmeceler

Fiil kök veya gövdesine -mAk isim-fiil ekinin getirilmesiyle oluşturulan örtmecelerdir.

Gitmek TS s.948, göçmek TS s.955, gümbürdemek TS s.1000, boğulmak: Havasızlıktan Ölmek. TS s.372, cavlamak TS s. 446, çatlamak TS 505, kırılmak: Savaş, bulaşıcı hastalık sebebiyle çok sayıda insan ölmek. TS s.1415, yuvarlanmak: Ansızın beklenmedik bir zamanda ölmek. (mecaz) TS s.2621.

II. Birleşik Fiil Şeklindeki Örtmeceler

Öl- fiilini karşılamak amacıyla ölüm, ölümlü, ölmüş Müslüman anlamlarına gelen Arapça kökenli kelimelere Türkçe kökenli et-, ol-yardımcı fiilleri eklenerek birleşik fiiller oluşturulmuştur:

Emrihak vaki olmak: Ölmek. TS s.796.

Fevt olmak: Ölmek. TS s.866

Helak olmak: Ölmek. TS s.1079

İrtihal etmek: Ölmek. TS s.1205

Merhum olmak: Ölmek. TS s. 1658

Rahmetli(k) olmak: Ölmek. TS s.1962

Vefat etmek: Ölmek. TS s.2476

III. Deyim Şeklindeki Örtmeceler

Ahreti boylamak: Ölmek. TS s. 54

Al kanlara boyanmak: Vurularak ölmek. TS s. 79

Bir hâl olmak: Ölmek. TS s. 349

Bir şey veya bir şeyler olmak: Ölmek. TS s. 350

Bir avuç toprak olmak: Ölmek. TS s. 352

Burnuna karıncalar dolmak: Ölmek. TS s. 417

Can vermek: Ölmek. TS s.437

Camı çıkmak: Ölmek. TS s. 438

Cehennemi boylamak: Sevilmeyen bir kimse ölmek. TS. s.449

(Birinin) defteri dürülmek: Ölmek. TS s. 606

Demir almak: Ölmek. (mecaz) TS s. 620

Duvağına doymamak: Yeni gelirken ölmek. TS s.727
Dünyaya gözlerini kapamak veya yummak
Dünyaya yuf borusu öttürmek: Ölmek. TS s.737
Ebedi uykuya dalmak: Ölmek. TS s.751
Ebediyete intikal etmek: Ölmek. TS s.751
Ecel şerbeti içmek: Ölmek. TS s.752
Fena bulmak: Ölmek. TS s.859
Fücceten gitmek: Ansızın ölmek. TS s.894
Göç etmek veya eylemek: Ölmek. (mecaz) TS s.954
Göçüp gitmek: Ölmek. TS s.955
Gözleri kapanmak: Ölmek. TS s.978
Gözünü veya gözlerini kapamak: Ölmek. TS s.982

Hakk'ın rahmetine kavuşmak veya Hakk'a kavuşmak veya Hakk'a yürümek: Ölmek. TS s.1027
Hayata gözlerini yummak veya kapamak: Ölmek. TS s.1068
İki eli yanına gelmek: Ölmek. TS s.1163
Mevla'sına kavuşmak: Ölmek. TS s.1669
Eceliyle Ölmek: Olağan sayılan herhangi bir biçimde ölmek. TS s.752
Fücceten gitmek: Ansızın ölmek. TS s.894
Şehit düşmek veya şehit olmak: Kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölmek. TS s.1211
Kan akmak: Ölmek. TS s.1292

Kalbi dayanmamak: Aşırı heyecan, üzüntü, yorgunluk veya herhangi bir hastalık yüzünden kalbi durmak, ölmek. TS s.1285

(Birini) kan boğmak: Beynine kan hücumuyla ölmek. TS s.1292
Kan dere gibi akmak: Bir savaşta çok kişi yaralanarak ölmek. TS s.1292
Kıran girmek: Kısa bir zaman içinde çok sayıda ölmek. TS s.1413
Kurban gitmek: Suçsuz yere ölmek. TS s.1529
(Bir şeyin) kurbanı olmak: Uğruna ölmek. TS s.1529
Kuş gibi uçup gitmek ve uçmak: Çok kısa süren bir hastalıkla ölmek. TS s.1542
Maktul düşmek veya olmak: Vurulup ölmek. TS s.1613.
Vurgun yemek: Vurgun sonucu ölmek. TS s.2491
Yoluna can veya canını vermek: (Bir amaç veya kişi uğrunda) ölmek. TS s.2603

(Birini) kan boğmak: Beynine kan hücumuyla ölmek. TS s.1292 Kıran girmek: Kısa bir zaman içinde çok sayıda ölmek. TS s.1413

Nabızı durmak: Ölmek. TS s.1743
Ruhunu teslim etmek: Ölmek. TS s.1986
Sıfırı tüketmek: Ölmek. TS s.2089
Sonu gelmek: Ölmek. TS s.2137
Son nefesini vermek: Ölmek. TS s.2139
Son yolculuğa çıkmak: Ölmek. TS s.2140
Şehit düşmek veya şehit olmak: Kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölmek. TS s.1211
Vadesi yetmek: Ölmek. TS s.2463
Vurgun yemek: Vurgun sonucu ölmek. TS s.2491
Yoluna can veya canını vermek: Ölmek. TS s.2603
Yuvarlanıp gitmek: Birdenbire ölmek. TS s.2621

Yukarıda yapılarına göre sınıflandırılan örtmeceler oluşturulurken deyimlerden ve kelimelerin mecaz anlamlarından yararlanıldığı görülmektedir.

Türkçe Sözlük'te öl- fiilini karşılamak için argoda kullanılan ifadelere de yer verilmiştir.

“Geniş anlamıyla argo ortaklaşa kullanılan ölçünlü dilin dışında kalan her türlü dil kullanımıdır. Dil kullanımında tek amaç vardır: İletilmek istenilen bilginin karşı tarafa dökmeden saçmadan taşınması. Bu amaç dışında kalan, anlam taşımayı arka plana atan her türlü dil kullanımı argodur.”[6] Genel olarak argo denince toplumun eğitim ve kültür düzeyi daha alt seviyede olan kesiminin kullandığı kurationsız ve bazen hakarete varan ifadelerle örülü bir dil kullanımı akla gelir. Kullanımı insanlar tarafından hoş karşılanmasa da belirli grup tarafından kullanıldığı için genel söz varlığının bir parçasıdır. Asiye Mevhibe Coşar, argo ve örtmece ilişkisini incelediği yazısında “argo bir dil türü iken örtmece, dil içinde bir tavidir. Günlük dilde örtmece kullanımını seçimlerlik, bir dil türü olarak argo kullanımını ise alışkanlık veya bir zümreye aidiyet şeklinde açıklamak mümkün olabilir”[7] der. Buradan şu sonuca varılabilir, öl- fiili için cartayı çekmek ya da kalıbı değiştirmek gibi ifadeleri kullanılmaktaki amaç öl- fiilini kullanmak istememektan değil bir zümrenin üyesi olduğunu belirtmek istemektan kaynaklanır.

Yoksa argonun insanları korkutmamak, üzmemek ya da ifadeyi güzelleştirmek gibi bir amacı yoktur.

Türkçe Sözlükte öl- filini ifade etmek için kullanılan argo ifadeler şöyledir:

Cartayı çekmek: Ölmek. TS s.445

Cavlağı çekmek: Ölmek. TS s.446

Cızlamı çekmek veya cızlam etmek: Ölmek. TS s. 463

Çingırağı çekmek: Ölmek. TS s. 536

Gebermek: Sevilmeyen bir kişi ölmek. TS s.911

Geberip gitmek: İstenmedik bir biçimde ve beklenmedik bir zamanda ölmek. TS s.911

Gümleyip gitmek: Beklenmedik bir zamanda ansızın ölmek. TS s.1000

Gürleyip gitmek: Beklenmedik bir zamanda ansızın ölmek. TS s.1010

Kakırdamak: Ölmek. TS s.1271

Kalıbı değiştirmek veya dinlendirmek: Ölmek TS s.1279

Kandilin yağı tükenmek: Ölmek. TS s.1296

Kellesinden olmak: Ölmek. TS s.1382

Kıkırdamak: Ölmek. TS s.1406

Kuyruğu titretmek: Ölmek. TS s.1549

Mortlamak: Ölmek. TS s.1697

Mortoyu çekmek: Ölmek. TS s.1743

Nalları dikmek: Ölmek. TS s.1747

Post vermek: Ölmek. TS s.1940

Postu deldirmek: Ölmek. TS s.1940

Yürümek: Ölmek. TS s.2629

Zortayı çekmek: Ölmek. TS s.264

Zıbarmak: Ölmek. TS s.2654

Sonuç

Bu çalışmada örtmece kavramının farklı tanımlarına yer verilmiş, Türkçe Sözlük'te ölmek filini ifade etmek için kullanılan örtmeceler yapılarına göre sınıflandırılmış ve argo örtmece ilişkisine değinilmiştir. Tüm bu bilgiler ışığında şu sonuçlara varılmıştır:

- Örtmece terimi farklı bakış açılara göre farklı şekillerde tanımlanabilir. Yani aslında göreceli bir terimdir. Yapılan tanımlara göre de bu terimin kapsamı genişler ya da daralır.
- Bir kavram örtmeceli olarak ifade edilirken dilin benzetme, mecaz, deyimleştirme ve dolaylama imkanlarından faydalanılır ve dilin bu imkanları sayesinde bir kavram örtmeceli olarak çok farklı şekillerde ifade edilebilir.
- Öl- filini karşılamak amacıyla dilimizde çok sayıda örtmece kullanılmaktadır. Bu durum aslında öl- filinin günlük hayatımızda geniş bir kullanım alanı bulduğunun ve doğrudan değil de örtmeceli kullanımının daha yaygın olarak tercih edildiğinin bir göstergesidir.

Kaynakça

Abrams, M. H. (1999). *Aglossary of Literary Terms*. Harcourt Brace College Publishers, Seventh Edeition.

Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

A. M. Coşar, (2012). *Türkçede Argonun Örtmeceye Dönüşümü*, Studia Uralo-Altaica.

Demirci, K. (2008). *Örtmece (Euphemism) kavramı üzerine*. Milli Folklor, Ankara.

Karaağaç. G. (2013). *Anlam (Anlam Bilimi ve İletişim)*, İstanbul: Kesit Yayınları.

Türkçe Sözlük (2011). (Haz. Şükrü Halûk Akalın) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Vardar, B. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual (2.baskı).

Kısaltmalar

c.: Cilt

s.: Sayfa

TDK: Türk Dil Kurumu

TS :Türkçe Sözlük

Dipnot

[1] Türkçe Sözlük/haz.: Şükrü Halûk Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s.1860.

[2] M. H. Abrams, *Aglossary of Literary Terms*. Harcourt Brace College Publishers, seventh edition 1999., s.83.

[3] Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, yayınlayan Multilingual, 2007, 2.baskı, s.156.

[4] Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, c 3, s.98.

[5] Kerim Demirci *Örtmece (Euphemism) kavramı üzerine*. Milli Folklor, Ankara 2008 c.10/77, s.29.

[6] Günay Karaağaç, *Anlam (Anlam Bilimi ve İletişim)*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s.173.

[7] Asiye Mevhibe Coşar, *Türkçede Argonun Örtmeceye Dönüşümü*, Studia Uralo-Altaica, 49,2012, s.176.

TÜRK DÜNYASINDAN

GAGAUZLAR: DÜN, BUGÜN, YARIN

Güllü KARANFİL

Gagauzlar toplu olarak Moldova Cumhuriyeti'nin güney tarafında, Bucak denilen bir arazide, Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nde yaşamaktadırlar. Gagauzlar Moldova nüfusunun %4 'ünü teşkil etmektedirler. Sayıları 170. 000 civarında olan bu halkın dili Anadolu Türkçesi'ne çok yakındır. Gagauzlar Hristiyanlığın Ortodoks Mezhebine bağlıdırlar. Gagauzların tam sayısı 300. 000 civarındadır.Yayıma coğrafyası geniştir. Kuzeydoğu Bulgaristan'da (30.000),Romanya'da (1.500), Ukrayna'da (35.000),Yunanistan'da (30. 000), Kazakistan'da (1.000), Rusya'da(15. 000), Türkiye'de (15. 000), Amerika'da ve Brezilya'da da Gagauzlar yaşamaktadırlar. Gagauzların kökeni :

Gagauzların kökeni ile ilgili çok tartışmalar oldu ve hala da devam etmektedir.Bu tartışmaların 20'den fazla versiyonu mevcuttur:

1. 11.yüzyılda Asya'dan Balkanlara göç eden, Peçeneklerle aynı soydan gelen ve Uz (Oğuz) Türklerindedir.
2. Gagauzlar, Osmanlı devrinde asimile edilmiş Bulgarlardır;
3. Gagauzlar, 13 yüzyılda Dobruca'ya yerleşen Selçukluların torunlarıdır;
4. Gagauzlar, VII yy. İdil deresinin kıyısından Baklanlar'a göç eden Türk kökenli XI yy. Da Hıristiyanlık'ı kabul eden Protobulgarlardır vb. iddialar ortaya konmuştur.

Yabancı tarihçiler kendilerine uygun bir tarih yarattı. Aslında Gagauz dilinin, folklorunun, kültürünün, yüz yapısının vs. incelenmesi Gagauzların Türk olduklarını ispatlamaktadır.

9. yy. İdil bölgelerinden göç eden Gagauzların dedeleri Balkan yarımadasına yerleşmiş ve 18. yy'a kadar orada yaşamışlardır. Bazı bilgilerde Gagauzların 1365 yılında Dobruca'da bir devlet kurdukları yazıyor (1, s.639-668). Osmanlı dönemi için çeşitli tarihçiler farklı görüşler öne sürerler. İslam dinini tebliğ eden Osmanlı hakimiyeti altında yaşayan Gagauzlar kendi adetlerini ve dinini korumuşlardır. O zamanlar Gagauzlar çocuklarını kah Bulgar dilinde, kah Yunan dilinde eğitim aldırıyorlardı. Malesef, Osmanlı devrinde yaşayan Gagauzlar için bilgiler oldukça azdır. Bölge halklarının etkisine düşen Gagauzlar'ın hafızasında Osmanlı Devleti kötü imaj bırakmıştır. Gagauz folklor örneklerinde de Osmanlı bazen kurtarıcı, bazen de düşmandır. Gagauzlar'ın göçü ve "elden ele geçmeleri."

Bazı kaynaklar Gagauzlar'ın Müslüman Osmanlı Devletinden kaçtığını söylerken bazıları da Rus-Türk savaşlarından dolayı Balkanlar'ı bıraktığını yazıyorlar. (2, 119). Basarabiya'ya ilk göçler 1780 yıllarında başlamıştır ve 1812 ye kadar devam etmiştir. Şimdiki Moldova arazisine yerleşen Gagauzlar'a arazi sahipleri topraklarını işletmek için vermiştir. Lakin bağımsızlığı seven Türk halkı baskıya dayanamayıp o toprak sahiplerinden kaçarak, bu günkü Gagauzya topraklarına yerleşirler. Bugün de Dizgince, Kazayak, Beşalma, Kopkuy, Avdarma, Çeşmeköy(çeşmeküü), Başköy(başküü), Tomay, Çadır, Haydar vb. köy ve kasabalarda yaşamaktadırlar. Zorluklar içinde yaşayan çilekeş bu halkın zengin insanları da yok değildir.1812 de Bükreş Antlaşmasına göre Gagauzlar'ın da bulunduğu Boğdan Beyliği (bugünkü Moldova) Rus İmparatorluğuna verilmiştir. Gagauzlar'ın arasında eğitilmiş insan az olmasına rağmen aydın insanlar her zaman bulunmuştur. O zamanlar Gagauzlar'da Osmanlı devletinde de olduğu gibi dini eğitim yaygındı. Gagauzlar'da da dini mektepler din adamlarını yetiştirirlerdi. Bunun yanında milli kimlikte de kendilerini duyurmaktaydılar. Gagauzlar'ın aydınlardan biri de Mihail Çakır'dı (1861-1938). Bu din adamı Rusça, Romence, Gagauzca bilir ve Rus İmparatorluğu'nun politikaları ile de ilgilenirdi.

Daha sonra M. Çakır dil problemini kaldırır, Gagauz ve Moldovanlar'ın kendi dillerinde eğitim almaları için Rusya yönetimine baş vurur. Her iki halk için ders kitapları ve sözlükler hazırlar. 1907 yılında Gagauz dilinde din içerikli ilk gazeteyi bastırır, duaları Gagauz diline çevirir.

1909-1910 yıllarına geçimsizlikten dolayı bir grup Gagauz Aktübinsk (Kazakistan) bölgelerine göçmüşlerdir. Rus Çarlığı'nın politikalarına razı olmayan Gagauzlar 6 Ocak 1906 yılında Atmaca Pavlioğlu ve Andrey Galatsan liderliğinde Rus devletine karşı isyan hazırladılar ve Komrat Cumhuriyeti'ni ilan ettiler. Başka yerden yardım gelmeyince 15 gün sonra Çarlık kuvvetleri bu devlete son verdi. 1917 de Gagauzlar bir isyan daha çıkardılar. 1918 yılında Moldova Gagauzlar'la birlikte Romanya Krallığı hakimiyetine geçti. Burada da Gagauzlar sıkıntı çekmiş, Gagauzca konuşmak yasak edilmiş, okullarda Gagauz çocuklarına zorla Romance öğretilmişti.

TÜRK DÜNYASINDAN

PLANLI BİR ZULÜM - 1940'larda Türk Devletlerinin Yıkılışı

Kutlu Altay KOCAOVA

"Biz Türk'üz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan mes'elesi olduğu kadar bir vicdân ve kültür me'selesidir. Biz azalan veya azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz. Ve her vakit bu istikâmette çalışacağız."

1942 - Başbakan Şükrü Saracoğlu

Bu yazı, daha önce, 16 Mayıs 2012'de "Kırım Sürgünü" ile ilgili olarak yazdığım "3 Mayıs 1944 - 18 Mayıs 1944 - Planlı Bir Zulüm" adlı makâlenin devâmı olarak görülebilir. Bu makâlede sâdece Kırım Sürgünü ve Türkiye'deki bununla ilgili Türkçülere yapılanlar değil, genel olarak bütün Türk dünyasında 1940'lı yıllarda yapılanlar vurgulanacaktır.

Bu makâlede, öncelikle bu dönemde bağımsız devlet kuran ve vatanları işgâl edilen Türk devletlerini inceleyeceğim. Ardından da devletleri olmasa da yüzlerce, binlerce yıldır yaşadıkları topraklarda zulüm gören Türklerden söz edeceğim. Önceki yazımda olduğu gibi bu yazımda da dönemin başbakanı olan Şükrü Saracoğlu'nun bu ünlü sözüyle başlangıç yaptım. Zîrâ Saracoğlu, Türkçü olduğunu, hattâ hükümetinde Türkçü olduğunu söylerken, Türkiye'de Türkçülere yapılanlar, Türkiye dışında da diğer Türklere yapılanlar, gerçeğin hiç de öyle olmadığını göstermektedir.

Türkiye'de genel olarak 1991'de SSCB'nin dağılmasına kadar tek Türk devletinin Türkiye olduğu kabul edilmektedir. Oysa bu büyük bir yanıltır. 1920 ile 1949 târihleri arasında Türkiye'nin dışında da çeşitli Türk devletleri bulunmaktadır. Ancak 1949'da Doğu Türkistan Cumhuriyeti'nin yıkılması ile berâber Türkiye, tek Türk devleti kalmıştır.

Türkiye'nin İstiklâl Savaşı verdiği yıllarda, eski Rusya Çarlığı topraklarında, Sovyet ihtilâli üzerine çok sayıda Türk devleti kurulmuştur. Âzerbaycan, Buhârâ, İdil-Ural, Alaş Orda gibi Türk devletleri kurulmuş, ancak bunlar kısa ömürlü olmuşlardır. Sovyet Rusya, yeni rejimi oturtuktan sonra eski Çarlık topraklarında yer alan bu devletleri, ortadan kaldırmıştır. Ancak bu dönemde kurulan bir Türk devleti daha vardır ki, diğerlerine nazaran daha uzun süre ayakta kalmıştır.

Pek bilinmeyen bir Türk devleti olan Tuva Halk Cumhuriyeti, bir sosyalist devlet olarak 1921 yılında kurulmuştur.[1] Yaklaşık 25 yıl ayakta kalan Tuva Halk Cumhuriyeti, 16 Ağustos 1946 târihinde sosyalist cumhurbaşkanı Salçak Toka döneminde Stalin'in emriyle SSCB tarafından ilhâk edilmiştir. Tuva Halk Cumhuriyeti, sosyalist olsa da, aradaki binlerce kilometrelik mesafeye rağmen Türkiye'deki gelişmeleri tâkib etmiştir. Uygur alfâbesi yerine Latin alfabesine geçiş ve birçok uygulama Türkiye ile uyum sağlama amacını taşımaktaydı. Ancak ne yazık ki, Tuvalarla ilgili Türkiye'deki bilgilerin yetersizliği, aradaki mesâfe ve SSCB'nin bölge ile ilgisinden dolayı Türkiye, Tuva Halk Cumhuriyeti ile ilişki kurmak için hiçbir girişimde bulunmamıştır.

Tuva Halk Cumhuriyeti'nin yıkılışı ile berâber eski Çarlık topraklarında kurulan son Türk devleti de târihe karışmıştır. Ancak yine de Türklerin, devletleşme ve istiklâl istekleri devâm etmiştir.

Bu sefer, 12 Kasım 1933 târihinde Doğu Türkistan Türkleri, Doğu Türkistan'ın Kaşgar şehrinde toplanmış ve "Şarkî Türkistan İslâm Cumhuriyeti"ni ilân etmişlerdir.[2] 1937 yılında Sovyet Kızıldususu, Doğu Türkistan'daki iç çekişmeleri fırsat bilmiş ve Doğu Türkistan'ı işgâl ederek, bağımsız bir Türk devletine son vermiştir.

Şarkî Türkistan İslâm Cumhuriyeti, kurulur kurulmaz büyük devletlere ve Türkiye'ye temsilciler göndermiş ve tanınma talep etmiştir. Ancak bütün talepleri reddedilmiştir. Üstelik Türkiye'ye gönderilen Mustafa Kenüi'ye zamanın Dış İşleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, "Sovyetler Birliği ile komşu olan devletler, her şeyden önce bu devletle iyi geçinmesi gerekir" demiş ve ayrıca Sovyetler Birliği ve Çin ile iyi geçinmeyi öğütlemiştir.

İlk kurulan Şarkî Türkistan İslâm Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra 1944 yılında, bu sefer Gulca şehrinde "Doğu Türkistan Cumhuriyeti" ilân edilmiştir.[3] Ali Han Töre'nin cumhurbaşkanlığında kurulan devlet, yine tanınmak için dünyaya temsilciler göndermiş ve yine Türkiye dâhil bütün devletlerden "red" cevâbı almıştır.

Doğu Türkistan Cumhuriyeti, üzerine gelen Çin ordularını önce mağlûb etmeyi başarmıştır. Ancak ilk cumhuriyeti yıkan SSCB'nin tekrâr devreye girmesi üzerine Doğu Türkistan orduları, bir süre geri çekilmiştir. Sonraki süreçte Mao'nun yaptığı devrim ile "Çin Halk Cumhuriyeti"nin kurulması üzerine bu sefer, Mao'nun orduları saldırıya gelmiş ve 13 Ekim 1949 târihinde bir Türk devleti daha târihe karışmıştır.

Doğu Türkistan'ın Çin'le mücadele ettiği dönemde bir başka Türk devleti, târîh sahnesine çıkmaktaydı. Günümüzde İrân tarafından kontrol edilen Güney Âzerbaycan topraklarında 12 Aralık 1945 târihinde “Âzerbaycan Millî Hükûmeti” adıyla bağımsız bir Türk devleti kurulmuştu.[4] Seyyid Câfer Pişevârî'nin cumhurbaşkanı olduğu devlet, birçok alanda çok önemli hizmetler gerçekleştirdi. İkinci Dünya Savaşı yıllarında SSCB'nin Güney Âzerbaycan'da kontrol ettiği bölgelerde kurulan bu Türk devleti, diğer örneklerde olduğu gibi Türkiye ile yaklaşılmak istedi. Ancak Türkiye, yine bu ilgiye karşılık vermedi.

1946 yılında SSCB'nin bölgeden çekilmesi ve çekilirken, Âzerbaycan Millî Hükûmeti'ni silâhsızlandırması üzerine İrân karşı atağa geçti. Türkiye'den maddî, mânevî hiçbir desteğin gelmemesi üzerine İrân ordusu, kısa sürede Güney Âzerbaycan topraklarını işgal etmiş ve bu Türk devleti de târihe karışmıştır.

1945, 1946 ve 1949 yıllarında yıkılan bu Türk devletlerinde ortak nokta, Sovyetler Birliği'dir. İstiklâl uğruna ayaklanan, savaştan ve devletlerini kuran bu Türk toplulukları, her seferinde Türkiye'den sıcak bir ilgi ve tanıma beklemiş ve her seferinde, bu beklentileri boşa çıkmış ve birkaç sene sonra yıkılmışlardır. Ancak Türkiye'den herhangi bir destek olmadığı gibi en küçük bir haber bile yapılmamıştır.

Bununla berâber SSCB, kendince devlet kurma girişimlerinin önünü kesmek için çok sert uygulamalara girişmiştir. Türkler, yüzlerce, hattâ binlerce yıldır yaşadıkları topraklardan sürülmüş, işkencelere, katliamlara mârûz kalmışlardır. Kırım, Kafkasya, Türkistan ve İdil bölgesinde 500 binden fazla Türk, sürgün edilmiştir. Kırım'dan sürülen yaklaşık 194 000 Türk. Bunun dışında Kasım 1943'de sürgün edilen, yaklaşık 75 000 Karaçay Türkü; Aralık 1943'de 130 000 Moğol Kalmuk; Mart 1944'de 25 000 Balkar Türkü ve Kasım 1944'de 89 000 Ahıska Türkü. Toplamda Kırım, Kafkasya, Türkistan ve İdil bölgesinden 500 binden fazla Türk, sürgün edilmiştir.

Bununla berâber bu dönemde Türklere yapılan zulümler, sâdece SSCB merkezli olarak SSCB, Çin ve İrân tarafından yapılmamıştır. 12 Temmuz 1946'da Kerkük'ün Gâvûrbağı kasabasında 16 Türkmen, Irak güvenlik kuvvetleri tarafından kurşuna dizilmiştir. Misâk-ı Millî sınırları içerisinde yer alan Kerkük'teki bu katliamda, ne yazık ki, Türkiye tarafından sessiz kalmakla karşılanmıştır. Elbette Kerkük Türkmenlerine yönelik tek katliam, bu değildir. Ancak 1940 yılların karanlığında, Kerkük Türklüğü de, Türklere yönelik bu zulüm harekâtından nasibini almıştır.

Türkiye ise kurulan Türk devletlerinin yardım isteklerine sessiz kalırken, bu Türk toplumlarının yardım isteğine de sessiz kalmıştır. Hattâ sessiz kaldığı gibi SSCB'nin yanında yer aldığı gösteren ba'zı davranışlarda bulunmuştur. Türkiye dışında yaşayan Türkler yok sayılmış ve sâdece Türkiye'de Türklerin yaşadığı iddiası, ba'zı ders kitâblarına sokulmuştur. 3 Mayıs 1944 târihinde Türklere yapılan bu zulümlere karşı tepki gösterebilecek ve sesini yükseltebilecek olan tek fikir olan Türkçüler ise “İrkçilik-Turâncılık Da'vâsı” adı altında uyduruk bir mahkeme ile ezilmeye çalışılmıştır.

Bu yaşananların hepsinin, İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığında ve kendini “Türkçü” olarak i'lan eden Şükrü Saracoğlu döneminde olması bir tesâdüf değildir. Türkiye'nin dışındaki Türkler, kendilerine yapılan bu zulme, Türkiye'nin sırtını dönmeye ve hattâ el altında destek vermesine karşı yine de vâkûr bir şekilde Türkiye'ye tepki göstermemişlerdir. Ancak

Türkiye'nin Sovyet Rus zulmüne karşı Türkiye'ye sığınan Âzerbaycan Türklerini, SSCB'ye vermesi ve Boraltan Köprüsü üzerinde bu Türklerin, SSCB askerleri tarafından kurşuna dizilmesi üzerine ünlü Âzerbaycanlı şâir Almas Yıldırım, şu müthiş dizeleri söylemiştir:

*“Bir suç mu düşmana göğüs gerdiğim?
Günah mı Türklüğe gönül verdiğim?
Rusların açtığı yaradan derin,
Anayurtta öz kardaştan gördüğüm.
Seslenseydim, ses çıkardı her taştan,
Ne beklersin sağırlaşan bir baştan.”*

[1] http://www.fotuva.org/faq/part_1.html

[2] http://www.hurgokbayrak.com/yeni_sayfa_150.htm

[3] http://www.hurgokbayrak.com/yeni_sayfa_151.htm

[4] http://www.azerbaijans.com/content_357_tr.html

TÜRK DÜNYASINDAN

Unutulan Türkler: Finlandiya Tatar Türkleri

Tuğçe Burcu DEMİR

Finlandiya, 1809 yılında İsveç idaresinden Çarlık Rus idaresine geçmişlerdir. Rus idaresine geçince Rusya'dan tüccarlar Finlandiya'ya gelmeye başlar. Tataristan'da kürk ve kumaş ticareti yapmaya başlayan Tatar Türklerinin bir kısmı böylelikle Finlandiya'ya yerleşmiştir. Yerleşen Tatar Türkleri, Mişer boyuna mensupturlar (Küçük 2012, s. 116).

Literatürde Finlandiya Türkleri, Fin-Tatar toplumu veya Türk-Tatar toplumu olarak da adlandırılmaktadır (Küçük 2012, s. 116). Tatar kelimesi, çeşitli zamanlarda farklı değişik anlamlarda kullanılmıştır. Ruslar yüzyıllar boyunca Rusya Avrupa'sında yaşayan Türk kökenli Müslüman için; Batılı bilginler Türkistan ve Karadeniz'de yaşayan Türkler için; Osmanlı ise 16. yüzyıldan itibaren Kuzey Türkleri için kullanmıştır. Tatar kelimesi ilk olarak Orhun Yazıtlarında geçmektedir.

Tatar Türklerinin büyük bir çoğunluğu Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de yaşamaktadır. Başkent dışında Tampere, Jarvenpaa, Turku ve Kotka'da yaşayan Tatar Türkleri bulunmaktadır (Yılmaz 2017). Finlandiya, 1917 yılında Rusya'dan ayrılmıştır. SSCB kurulmasının ardından sınırlar kapatılmıştır. Finlandiya'daki Tatar Türkleri, Tataristan'a geçememiş ve Tataristan ile irtibatları kesilmiştir. Finlandiya 1919 yılında yeni bir anayasa kabul edince Tatar Türkleri tekrar teşkilatlanmak zorunda kalmışlardır. Ufa'da bulunan Müslümanların Merkez-i Diniye Nezaretinden ayrılarak Finlandiya İslam Cemaati olarak Helsinki'de teşkilatlanmışlardır. Kendi milli, dinî gelenek ve göreneklerini, yaşam biçimlerini, inanışlarını korumak ve sosyal etkinliklerde bulunmak için bulunmak için teşkilatlanırlar.

Finlandiya Tatar Türkleri 1935 yılında "Finlandiya Türkleri Birliği", spor kulübü olan "Yıldız Spor Kulübü" 1945 yılında kurulmuştur. 1925 yılında kurulan "Finlandiya Cemaati İslamiyesi" Finlandiya hükümeti tarafından resmen tanınmış ve kanun önünde onaylanmıştır (Binark 2020).

Finlandiya Tatar Türkleri için 1948 yılında Halk mektebi açılmıştır. Bu okul Fin ve İsveç okullarının sahip olduğu imkânlarla sahip olmuş ve burayı bitiren çocuklar Fin-İsveç okullarında eğitimlerine devam etmişlerdir. Bu okulda eğitim Tatar şivesi ve Türkiye Türkçesi ile yapılmıştır. Tatar Türklerinin Mişer şivesi, Çağatay Kıpçakçasından çok Oğuz Türkmen lehçesine benzemektedir. (Küçük 2012, s.120).

Finlandiya, 1998 yılında yürürlüğe giren Avrupa çerçeve anlaşması ile bölge ve azınlık dillerine ilişkin sözleşmeyi onaylamıştır. Böylece Tatar Türk cemiyeti korunma altına alınmıştır. Finlandiya Tatar Türkleri bu anlaşma ile kültürel değerlerini yıllarca en iyi şekilde koruyarak günümüze kadar getirmişlerdir. Türk-Tatar toplumu, Finlandiya'nın milli azınlıkları arasında yer almaktadır (Küçük 2012, s.121).

Günümüzde Avrupa'nın kuzeydoğusunda Finlandiya'da yaşayan Tatar Türkleri, Fin halkı ve hükümeti tarafından saygı duyulan bir topluluktur. Türk kültürünü ve dilini yıllarca en iyi şekilde koruyup yaşatmışlardır. Türkiye'ye kardeşlik ve dostluk bağı ile bağlıdır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğu andan itibaren, Finlandiya Tatar Türklerine maddi ve manevi destek olmuştur. Finlandiya Tatar Türkleri, Finlandiya-Türkiye, Finlandiya- Rusya, Tataristan Cumhuriyeti ve Türk Cumhuriyetleri arasında ticarî ve kültürel ilişkilerin gelişmesinde önemli rolleri vardır.

Kaynak: Bilimdili

Küçük, E. (2012). Finlandiya'da Türk-Tatar Toplumu. Uluslararası Türk ve Tarih Araştırmaları Dergisi, 114-140.

<https://www.wikiwand.com/tr/Tatarlar> (11.04.2020)

Binark, N. (2020). Finlandiya'da Yaşayan Kazan Türkleri

GÖÇEBE DÜNYASINDAN HABERLER

Hazar Kağanlığı'nın Başkenti Bulundu

Banu NAGASHBEK

Arkeologlar, Türk tarihine ilişkin önemli bir buluşa imza attı...

Astrahan Oblastı'nın Kumozek ilçesine bağlı İdil beldesindeki Semibugrı köyünde, Hazar Kağanlığı'nın başkentinin bulunduğu düşünülüyor... Önceki yıllarda Hazar başkentinin Semibugrı köyüne 36 km uzaklıktaki Samosdelka köyünde

Rus Coğrafya Derneği'nin Arkeoloji bölüm başkanı Damir Solovyov'a göre: "Kağanlık mensuplarının en az 200 yıl burada yaşadığını gösteren 30 cm'lik seramik yatakları, bu savımızı doğrulamaktadır. Han'ın sarayı olarak belirlenmiş yerlere ait yanmış tuğla yatakları da tespit edilmiştir. Aşlında Hazar bulguları oldukça nadirdir..." Bu nedenle Solovyov, Hazar başkentinin bulunması son yılların en önemli keşiflerinden biridir diyor. Yeni sezon kazılarını 15 Temmuz'da başlaması bekleniyor...

Hazar Kağanlığı, 650-969 tarihleri arasında yarı göçer hayat süren Türkler tarafından kurulmuştu. Hazar'ın merkezi İdil (İtil) şehriydi. Önemli ticaret güzergahlarını kontrol altında tutmaktaydı. Ticaret vergileri Hazarları büyük bir zenginliğe kavuşturmuştu. Hazarlarla ilgili kaynakların azlığı göz önüne alındığında yeni kazılar, onlar hakkında pek çok bilinmeyeni cevaplayacaktır...

Kaynak: Bilimdili

GÖÇEBE DÜNYASINDAN HABERLER

Moğolistan'da Eski Türk Dönemi'ne Ait Yeni Yapı Bulundu

Türk Akademisi'nin resmi ağında verilen bilgiye göre, Moğolistan Millî Müzesi ile Uluslararası Türk Akademisi'nin birlikte yürüttüğü "Kerulen" projesi kapsamında Moğolistan'ın Gobi bölgesinde yapılan araştırma sonucunda Dundgov bölgesindeki Nogoontal (Yeşil Bozkır) adlı yerde daha önce bilinmeyen Türk yapısı bulundu. Konuyla ilgili ilk açıklama, Uluslararası Türk Akademisi Başkanı Darhan KIDIRALİ tarafından sosyal ağ sayfasında yapıldı. Akademi Başkanı, "Türk prensleri ile beylerine ait büyük külliyeler bugüne kadar Moğolistan'ın merkezindeki Orhun, Tuul nehirleri bölgelerinde bulunmuştur. Ülkenin güneyindeki Gobi Çölü bölgesinde bu tür yapılara çok az rastlandığından yapıyı titizce araştırmak, eski Türk kültürünün coğrafyasını genişletme imkanı sunacaktır. Bu yadigarları derinlemesine incelemenin Türk tarihi için büyük kazanç sağlayacağı muhakkaktır." diye yazdı.

Söz konusu külliye'nin toplam alanı 2.5 x 2.5 metre olup kare biçimindedir. Yapıda bulunan yayvan taş boynuz ve çiçeksi nakışlarla süslenmiştir. Yüksekliği 2 metreyi geçen 4 adet taş bulunduran külliye'nin eski Türk asilzadesine ait olduğu tahmin edilmekte. Uluslararası Türk Akademisi, Moğolistan Millî Müzesi ile birlikte 2016 yılından bu yana yürüttüğü "Kerulen" projesi çerçevesinde Hentiy İli Delgerhan Summunda Türklere ait Hayahudag, Gönbürd külliyelerinde arkeolojik kazı çalışmaları yapıp göçebe kültürüyle ilgili önemli gelişmeler tespit etmişti.

GÖÇEBE DÜNYASINDAN HABERLER

Uluslararası Türk Akademisi 10 Yaşında

Kazakistan Cumhuriyeti Kurucu Cumhurbaşkanı, Elbaşı Nursultan Nazarbayev'in 3 Ekim 2009 günü Azerbaycan'ın Nahçıvan şehrinde gerçekleşen Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları IX. Zirvesi'nde dile getirdiği Türk Dünyasını araştırarak uluslararası ilmi merkez kurma önerisi herkes tarafından desteklenmişti.

Böylece Nahçıvan Anlaşması esasında 25 Mayıs 2010 tarihinde Nur-Sultan şehrinde Türk Akademisi faaliyetine başladı. Eşsiz bilimsel araştırma merkezinin açılış törenine Elbaşı Nursultan Nazarbayev ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül iştirak ettiler.

Daha sonra Kırgızistan'm başkenti Bişkek'te 22-23 Ağustos günleri düzenlenen II. Türk Konseyi Zirvesi'nde Türk Akademisi'ne uluslararası statü vermeye dair karar kabul edildi. Söz konusu belge, üye ülkelerin parlamentoları tarafından onaylandıktan sonra Türk Akademisi, 28 Ağustos 2014 tarihi itibarıyla uluslararası statü kazandı.

Günümüzde kardeş ülkelerin bilim ve eğitim alanlarında koordinasyon ve entegrasyon görevi üstlenen Türk Akademisi, BM, UNESCO, IRCICA, ISESCO gibi önemli uluslararası kuruluşlarla ortaklık ilişkileri tesis edip pek çok önemli projeye imza attı.

Akademi'nin faaliyet alanı yıl geçtikçe genişlemekte. 2018 yılında Macaristan, Akademi'ye gözlemci üye olarak katıldı. Geçen yıl Azerbaycan'da yapılan Türk Konseyi VII. Zirvesi'nde Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev, Akademi'ye üye olmaya niyetlerini ilettiler.

Akraba ülkelerin tamamıyla yüksek düzeyde ilişkileri bulunan Akademi, 10 yıl içerisinde Avrasya ve Amerika kıtalarının bilim insanlarının katılımlarıyla 120'den fazla bilimsel etkinlik gerçekleştirdi. Bunun dışında pek çok dünya dilinde 170'ten fazla yeni bilimsel çalışma hazırlayıp yayımladı.

Uluslararası Türk Akademisi, Türk Konseyi zirvelerinde devlet başkanları tarafından verilen talimatları layıkıyla yerine getirmekte. Türk iş birliği için bazı önemli belgeleri hazırladı. Bu kapsamda, Türk Entegrasyon Konsepti, Devlet Başkanları Zirvesi'nde onaylanıp Akademice hazırlanan ders kitapları kardeş ülkelerin ders müfredatına dahil edildi.

Yine Nahçıvan Anlaşması gereği Akademi nezdinde kurulan Türk Kütüphanesi'nde yaklaşık 70 bin kitap mevcuttur. Türk Müzesi'nde ise Türk halklarının kökenine ışık tutan yadigârlar sergilenmekte. Uluslararası Türk Akademisi bugün Türk halklarının entegrasyonuna hizmet eden saygın bir kuruluştur.

